

درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوره‌معاصر

شناخت تحولات تاریخ‌نگاری و منابع پژوهش تاریخی دوره‌معاصر یکی از محورهای اساسی و مهم در بررسی‌های تاریخی این دوره محسوب می‌شود. آشنایی با دیدگاه‌های مختلف تاریخ‌نگاری در ایران به شما در درک و بینش مورخان این دوره کمک می‌کند. در این درس تحولات تاریخ‌نگاری و گونه‌های منابع تاریخی دوره‌معاصر را بررسی خواهیم کرد.

تحولات تاریخ‌نگاری دوره‌معاصر

بریم ببینیم تاریخ‌نگاری سنتی و جدید اصلاً چی هست.

۱. تاریخ‌نگاری سنتی و میراث تاریخی

صدها سال ثبت و ضبط وقایع از سوی مورخان مسلمان که تعداد قابل‌توجهی از آنان ایرانی هستند، میراثی غنی و منبع مهمی برای فهم و تفسیر بسیاری از رخداد‌های مهم تاریخی برای ما فراهم آورده است.

ویژگی تاریخ‌نگاران سنتی

سخن گفتن به زبان تملق در مدح شاهان

وجود تحلیل و تفسیر کمتر در آثار آنان

تأکید بیشتر بر امور شاهان و جنگ‌های آن‌ها

کاتب دربار بودن به جای مورخ حقیقت‌بودن

وجود تفسیر کمتر در آثار آنان

داشتن خصوصیات ادبی تألیف آن‌ها

نکته مثبت: اگرچه تعداد زیادی از منابع در دسترس در تاریخ بر تاریخ شاهان و جنگ‌های آن‌ها تأکید دارد، اما با احیای میراث غنی ← شامل گستره‌ای فراتر از تاریخ‌نگاری صرف هستند. ← می‌توان به مکتوبات ارزشمندی درباره زندگی ۱ اجتماعی ۲ اقتصادی ۳ فرهنگی ← گذشتگان و منابعی جدی برای سنجش و نقد وقایع گذشته، دست یافت.

۲. تاریخ‌نگاری معاصر

در دوره معاصر صورت جدیدی از تاریخ‌نگاری در کشورمان رواج یافت که از نظر بینش و روش با تاریخ‌نویسی سنتی تفاوت داشت.

زمینه‌های پیدایش تاریخ‌نگاری جدید

- جنگ‌های ایران و روسیه در زمان فتحعلی‌شاه قاجار **سبب** جلب توجه زمامداران و نخبگان ایران به دنیای غرب شد.
- نتیجه کنجکاو‌های زمامداران و مقایسه ایران عصر پهلوی و قاجار با غرب پیشرفته و نیز بررسی علل و عواقب عقب‌ماندگی‌ها، از قرار موارد زیر است:

۱. ترجمه آثار اروپایی از زمان عباس‌میرزا

۲. تأسیس مدرسه دارالفنون

۳. ایجاد دارالطباعه دولتی

۴. ایجاد دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین‌شاه

- **محمدحسن خان اعتمادالسلطنه** یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی دوره قاجار و رئیس دارالترجمه همایونی بود.

محمدحسن خان اعتمادالسلطنه

یکی از چهره‌های برجسته فرهنگی که به ریاست دارالترجمه همایونی منتصب شد.

از مورخان مشهور عصر قاجار

در دوره ریاست او آثار فراوانی توسط وی و دیگر مترجمان به فارسی ترجمه شد.

برای مطالعه نه برای کنکور: بچه‌ها چیزی که می‌خواهیم اکنون با شما در میان بگذاریم نکته کنکوری نیست و صرفاً محض اطلاع شما و کسانی است که قصد دارند رشته تاریخ را دنبال کنند. یکی از معروف‌ترین آثار اعتمادالسلطنه، صدرالتواریخ است. موضوع این کتاب سرگذشت یازده تن از صدراعظم‌های دوره قاجار، از میرزا ابراهیم کلانتر تا امین‌السلطان است. محمدحسن خان این کتاب را به درخواست امین‌السلطان فراهم آورد. محمدعلی فروغی در یادداشتی این اثر را از پدر خود دانسته است اما مشیری با استناد به یادداشت محمدحسن خان در یکی از نسخه‌های این اثر، فقط دیباچه و خاتمه صدرالتواریخ را از محمدحسین فروغی دانسته. این کتاب به تصحیح محمد مشیری در سال ۱۳۴۹ ش چاپ شد، در ضمن کتاب صدرالتواریخ یکی از منابع مهم برای بررسی تاریخ ایران در دوره قاجار محسوب می‌شود.

نوشته‌های تاریخی بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را تشکیل می‌دادند و ترجمه آن‌ها تأثیر به‌سزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی داشت. فعالیت‌های باستان‌شناسان و شرق‌شناسان، دستاوردها و نتایجی را به دنبال داشت که در بعضی موارد مثبت و در بعضی نیز منفی بود که در جدول زیر به آن‌ها اشاره می‌کنیم:

نتایج مثبت	نتایج منفی
<ul style="list-style-type: none"> کتیبه‌های بیستون (توسط سر هنری راولینسون) و طاق‌بستان رمزگشایی شد. اطلاعات جدیدی درباره تاریخ ایران به دست آمد. کشفیات باستان‌شناسی در ایران منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد و زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ‌نگاری فراهم آورد. 	<ul style="list-style-type: none"> فعالیت‌های آن‌ها در برخی موارد از اعتبار و صحت کافی برخوردار نبود. زمینه غارت آثار باستانی و استعمار ملت‌ها را فراهم ساخت.

انتقاد به تاریخ‌نویسی سنتی

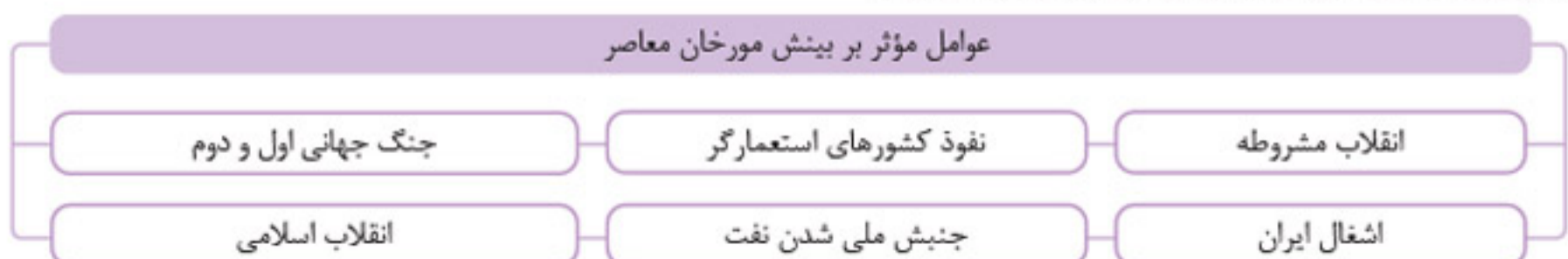
در عصر قاجار برخی از تاریخ‌نگاران سنتی در عین پایبندی به ساختار کلی تاریخ‌نویسی سنتی، بعضی از ویژگی‌های این نوع از تاریخ‌نگاری را نقد کردند. در جدول زیر به برخی منتقدان و دیدگاه‌های آن‌ها می‌پردازیم:

منتقدان	نام اثر	دیدگاه‌ها و فعالیت‌ها
خاوری شیرازی	تاریخ ذوالقرنین	<ul style="list-style-type: none"> از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی، مورخ مشهور زمان فتحعلی‌شاه / علاقه‌مند به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی / نگه‌داری تملق‌گویی از سخنان وی: تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند. فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند.
میرزا محمدجعفر خورموجی	حقایق‌الخبار ناصری	<ul style="list-style-type: none"> از مورخان عصر ناصری و منتقدان تملق‌گویی نخستین کسی که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه	صدراالتواریخ	<ul style="list-style-type: none"> برداشتن گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار با آگاهی از روش و بینش تاریخ‌نگاری اروپایی دوری از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی در آثار خود ستایش امیرکبیر در کتاب صدراالتواریخ
میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده	رساله ایراد	<ul style="list-style-type: none"> نقد تاریخ‌نویسی سنتی به شیوه علمی انتقاد از شیوه تاریخ‌نویسی رضاعلی‌خان هدایت به دلیل استفاده از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی

در دوره معاصر به تدریج شرایط و بستر مناسبی برای ظهور تاریخ‌نگاری معاصر در ایران فراهم آمد. در جدول زیر باروش و بینش تاریخ‌نگاری معاصر آشنا خواهید شد.

روش تاریخ‌نگاری معاصر	بینش تاریخ‌نگاری معاصر
<ul style="list-style-type: none"> ارزیابی رویدادهای تاریخی توسط تاریخ‌نویسان و پژوهشگران با استفاده از روش تحقیق علمی، بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر، گزینش و نقد و نگارش یافته‌های علمی به زبان ساده استفاده از نتایج تحقیقات علمی مثل باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی و اسطوره‌شناسی در مطالعه تاریخ عوامل کمک‌کننده به ترویج و توسعه روش پژوهش علمی تاریخ در ایران: <ul style="list-style-type: none"> ۱. گسترش مدارس جدید ۲. تأسیس دانشگاه ۳. رواج آموزش تاریخ به‌عنوان یک رشته علمی 	<ul style="list-style-type: none"> اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی: <ol style="list-style-type: none"> ۱. بررسی زندگی پادشاهان ۲. شرح فتوحات آنان تاریخ‌نویسی معاصر به بررسی جنبه‌های گوناگون حیات انسانی از جمله موارد زیر بیشتر توجه می‌کند: <ol style="list-style-type: none"> ۱. سیاسی ۲. نظامی ۳. اقتصادی ۴. فرهنگی ۵. اجتماعی انقلاب مشروطیت تأثیر عمیقی بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی داشت. ← جلب توجه آنان به ابعاد گوناگون رویدادهای تاریخی و به‌ویژه نقش مردم این بینش جدید در کتاب تاریخ بیداری ایرانیان، نوشته میرزامحمد ناظم‌الاسلام کرمانی پدیدار شد. ویژگی‌های کتاب: <ol style="list-style-type: none"> ۱. توجه به مردم ۲. نشان‌دهنده نقش طبقات اجتماعی مختلف در انقلاب مشروطیت

در نمودار زیر با عوامل مؤثر بر بینش مورخان معاصر آشنا می‌شوید:

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

منابع پژوهش دوره معاصر تاریخ ایران نسبت به دوران پیش از آن، کثرت و تنوع فراوانی دارند که عمده‌ترین این منابع عبارت‌اند از:

۱. انواع کتاب‌ها (تاریخی، ادبی، خاطرات، سفرنامه‌ها، زندگی‌نامه‌ها (ترجمه) و...)
۲. نشریات (روزنامه‌ها و مجلات)
۳. اسناد و منابع آرشیوی
۴. بناها، وسایل و ابزارها

• در ادامه به بررسی هر یک می‌پردازیم:

۱. کتاب‌ها

۱. تاریخی: در دوره معاصر و به‌ویژه عصر قاجار، مورخان ایرانی با دو رویکرد سنتی و جدید کتاب‌های متعددی در موضوع تاریخ نوشته‌اند. علاوه بر این در دوره قاجار چند تن از اروپاییان که اغلب مدتی را در ایران به سر برده بودند، کتاب‌هایی درباره تاریخ ایران نوشتند که جزء منابع آن دوره به شمار می‌روند.

۲. خاطرات: در دوره معاصر عده زیادی از شخصیت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی و مردم عادی اقدام به نگارش خاطرات خود کردند. این آثار حاوی اطلاعاتی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و شرح حال رجال این دوره هستند.

۳. سفرنامه‌ها: در عصر قاجار سفرنامه‌نویسی گسترش فراوانی یافت و تعداد قابل‌ملاحظه‌ای از شخصیت‌های این عصر دیده‌ها و شنیده‌های خویش را از سفرهای داخلی و خارجی‌شان نوشتند که چند نمونه از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه که سفرنامه‌های متعددی از آن‌ها به جا مانده است.
۲. بعضی از مقام‌ها و رجال سیاسی، فرهنگی و اقتصادی
۳. عده‌ای از سفراء، مأموران، بازرگانان و جهانگردان خارجی

سفرنامه‌ها از نظر مطالعه تاریخ [اجتماعی] [اقتصادی] [فرهنگی] مهم‌اند و حاوی موضوعات با ارزش [اجتماعی] [اقتصادی] [فرهنگی] مانند آداب و رسوم [اقتصادی] مانند مالیات و گمرک هستند. [فرهنگی] مانند هنر و معماری

نکته: علاوه بر این موارد آثار ادبی، زندگی‌نامه‌ها (تذکره‌ها)، کتاب‌های جغرافیایی و متون کلامی، فقهی، فلسفی و حقوقی مربوط به دوران معاصر نیز حاوی اخبار و اطلاعات سودمندی برای پژوهش‌های تاریخی هستند.

در این جدول با سایر کتاب‌های ادبی - تاریخی آشنا می‌شویم.

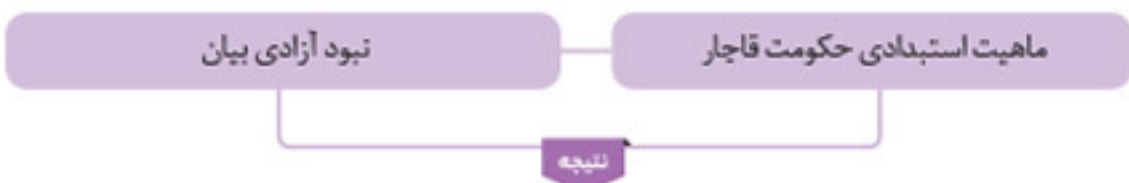
۲. نشریات

نشریه (روزنامه) به‌عنوان رسانه گروهی، یکی از ابداعات تأثیرگذار تمدن جدید غربی بود که در دوره قاجار به ایران راه یافت. نشریات از طریق آگاهی‌بخشی عمومی، تأثیرات فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی زیادی بر جامعه ایرانی گذاشتند.

کافذ اخبار: اولین روزنامه در ایران که توسط میرزا صالح شیرازی، یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان منتشر شد. (۱۲۵۳ ق)

وقایع اتفاقیه: چند سال بعد از انتشار کاغذ اخبار، امیرکبیر به منظور رشد آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی مردم و توسعه فکری و فرهنگی جامعه، روزنامه وقایع اتفاقیه را چاپ کرد که بعداً به روزنامه دولت علیه ایران تغییر نام داد.

• بچه‌ها حتماً به این نمودار توجه کنید تا متوجه شوید چرا در دوران قاجار روزنامه‌های فارسی‌زبان خارج از ایران چاپ می‌شد.

نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی در خارج از کشور و ورود مخفیانه برخی از آن‌ها به ایران

صفحه اول روزنامه وقایع اتفاقیه

• در جدول زیر وضعیت نشریات و مطبوعات را در سه دوره بررسی می‌کنیم:

دوره‌ها	وضعیت
پس از پیروزی انقلاب مشروطه	نشریات رشد سریعی پیدا کردند.
در دوره قاجار	پس از قاجار و در دوره‌های بعد با وجود آنکه فعالیت‌های مطبوعاتی نوسان داشته است، در مجموع نشریات توسعه و تنوع فراوانی یافتند و مجله‌های تخصصی در موضوعات تاریخی شروع به انتشار کردند.
پس از پیروزی انقلاب اسلامی	در کنار رشد بالای مراکز انتشاراتی و کتب مختلف، نشریات عمومی و تخصصی نیز از تنوع و عمق بسیار بالایی برخوردار شدند.

نکته: نشریات قدیمی منبع پژوهشی ارزشمندی در مطالعات تاریخ معاصر محسوب می‌شوند.

بسیاری از احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی نشریات مخصوص به خود را منتشر کرده‌اند و پژوهشگران با مراجعه به این منابع سودمند می‌توانند دیدگاه‌ها و مواضع آنان را بررسی کنند.

۳. اسناد و منابع آرشیوی

اسناد تاریخی از مهم‌ترین منابع پژوهش تاریخی به شمار می‌آیند و شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، نامه‌های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می‌شوند.

• اسناد حاوی اطلاعاتی بسیار ارزشمند و منحصر به فرد درباره:

۱. مسائل و موضوعات سیاسی، اداری، اقتصادی (مالی، ملکی و معاملات) و فرهنگی

۲. دیدگاه و عملکرد افراد، شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی است.

• با توجه به اهمیت اسناد در پژوهش‌های تاریخی، در بسیاری از کشورهای جهان محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها و استفاده محققان ایجاد شده است که به آن آرشیو گفته می‌شود.

نکته: آرشیو ملی هر کشور محل نگهداری اسناد و مدارک بالارزش و معتبر مربوط به آن کشور است.

۴. بناها، اشیاء و وسایل

آثار معماری شامل بناها، خیابان‌ها، کوچه‌ها و میدان‌ها، اشیاء و لوازم به‌جامانده، سکه‌ها، جواهرآلات، مهرها، نشان‌ها و سایر وسایل که از عصر قاجار و حتی پهلوی به جا مانده به پژوهشگران در مطالعه و شناخت آن دوره کمک می‌کند.

خلاصه نموداری درس اول

روش و بینش تاریخ نگاری معاصر

درس دوم: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

درس
۲

نام دیگر این درس را می‌توانیم بررسی وضعیت ایران از سقوط صفویه تا تأسیس حکومت قاجار و تشکیل سلسله‌های افشاریه و زندیه بگذاریم. در پایه یازدهم با تحولات ایران تا پایان عهد صفوی آشنا شدید و آن را به لحاظ سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بررسی کردید. حال در این درس و به‌طور کل در این کتاب با تحولات سیاسی و اجتماعی ایران از عصر افشاریه تا انقلاب اسلامی آشنا خواهید شد. فعلاً در این درس به بررسی ایران عهد نادرشاه تا روی کار آمدن آقامحمدخان قاجار و سایر حکومت‌های معاصر آن در اقصی نقاط جهان می‌پردازیم.

ایران از نادرشاه افشار تا آقامحمدخان قاجار

سقوط اصفهان و فروپاشی حکومت صفویان موجب آشفتگی امور و بروز هرج و مرج و آشوب‌های داخلی شد. افغان‌ها به دلیل ۱. ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی ۲. ناآشنایی با اصول کشورداری نتوانستند حاکمیت مقتدری در ایران تشکیل دهند. از سوی دیگر روسیه و عثمانی نیز فرصت را مغتنم شمردند و بخش‌هایی از شمال و غرب میهن ما را اشغال کردند. در این شرایط نادر از ایل افشار پا به عرصه نهاد.

تأسیس حکومت افشاریه

ایل افشار:

از ایل‌های قزلباش بود که در به سلطنت رساندن حکومت صفویان نقش داشتند. در عصر صفوی بخشی از این ایل برای حفاظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان به نواحی شمال آن دیار کوچانده شد.

نادر، سرداری در رکاب شاهزاده صفوی

پس از تسلط افغان‌ها بر اصفهان، یکی از پسران شاهسلطان حسین صفوی به نام تهماسب برای گردآوری نیرو و بازگرداندن حکومت صفوی، از پایتخت گریخت. برخی از سرداران و سران ایل‌ها مانند نادر افشار و فتحعلی‌خان قاجار (پدر بزرگ آقامحمدخان) به او پیوستند و در نخستین گام، خراسان را تصرف کردند اما پس از کشته شدن فتحعلی‌خان (که با فتحعلی‌شاه چند نسل فاصله دارد)، نادر بی‌رقیب ماند.

جنگاوری شجاع و مشهور بود.

پس از کشته شدن فتحعلی‌خان قاجار، ابتکار عمل را در دست گرفت و فرماندهی سپاه تهماسب را عهده‌دار شد.

طی چندین جنگ افغان‌ها را شکست داد.

مهیای نبرد با روسیه و عثمانی شد و در چندین جنگ بر ارتش قدرتمند عثمانی پیروز گردید.

سرزمین‌های اشغال‌شده ایران را آزاد کرد.

نادر افشار

■ نادر، شاه ایران

پیروزی‌های برق‌آسای نادر در جنگ‌های داخلی و خارجی، زمینه‌نشستن او بر تخت شاهی را فراهم کرد.

مراحل نشستن نادر بر تخت پادشاهی:

- نخست تهماسب دوم را به بهانه بی‌کفایتی از سلطنت خلع کرد.
- بزرگان کشور، علما و سران ایل‌ها و طوایف را به شورای دشت مغان فراخواند و شروطی را برای پذیرفتن سلطنت مطرح کرد.

شروط نادر برای پذیرش سلطنت

حل اختلافات مذهبی با دولت عثمانی

حمایت نکردن بزرگان و رؤسای طوایف از خاندان صفوی

موروثی شدن سلطنت در خاندان او

- نادر پس از اینکه به سلطنت رسید، برای حل مشکلات سیاسی و مذهبی به‌ویژه رفع اختلافات مذهبی با عثمانی بسیار تلاش کرد.
- او گاهی با جنگ، زمانی با زبان مصالحه و مذاکره و گاهی با دادن امتیاز در صدد حل مشکل برمی‌آمد که نتیجه این اقدامات به‌سبب کارشکنی‌های عثمانی و گرفتاری‌های داخلی و خارجی نادر چندان مطلوب نبود. در این دوره عامل انسجام‌بخش مردم ایران یعنی مذهب شیعه، تضعیف شد و سرانجام نادرشاه هنگامی که مشغول سرکوب شورشی در خراسان بود، با توطئه نزدیکان و سردارانش کشته شد.
- او به‌عنوان سرداری شجاع و دارای نبوغ نظامی فوق‌العاده، در زمانه‌ای که آشوب‌های داخلی و هجوم ارتش‌های بیگانه، موجودیت ایران را به خطر انداخته بود، وارد میدان شد و آن را از خطرها و تهدیدهای جدی نجات داد. با این حال او به‌عنوان پادشاه کشور موفق نشد که زمینه را برای ثبات و امنیت پایدار، انتقال آرام قدرت و تثبیت حکومت افشاری بعد از خود فراهم کند.

علل و عوامل ناکامی نادرشاه

مالیات‌های اضافی که از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ صورت می‌گرفت.

اشتغال پیوسته او به جنگ

بدگمائی او نسبت به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان در سال‌های پایانی حکومتش

توجه او به تقویت قوای نظامی و غفلت از دیگر عوامل مؤثر بر پایداری حکومت

■ افشاریان پس از نادر

با مرگ نادر دورانی از رقابت و جنگ برای به دست گرفتن قدرت آغاز شد.

۱. افرادی از خاندان نادر و سرداران و سران برخی ایل‌ها و طایفه‌ها با یکدیگر به ستیز برخاستند که خرابی و کشتار زیادی به بار آورد.
 ۲. افرادی با ادعای انتساب به خاندان صفوی خواهان بازگرداندن حکومت به این خاندان بودند.
- در چنین شرایطی دو تن از برادرزادگان نادر (عادل‌شاه و ابراهیم‌شاه) یکی پس از دیگری به‌عنوان جانشین او برای مدت کوتاهی مدعی حکومت شدند **سپس** شاهرخ نوه او از قلمرو وسیع نادر به شهر مشهد بسنده کرد و حکومتش تا زمانی که آقامحمدخان قاجار آن را از میان برداشت، ادامه یافت.

◀ به قدرت رسیدن زندیان

کریم‌خان زند رئیس طایفه زند، از طایفه‌های لر از جمله سردارانی بود که پس از کشته شدن نادرشاه در صدد کسب قدرت برآمد.

■ اقدامات و نحوه حکومت کریم‌خان

- تعدادی از رقیبان و مدعیان حکومت را از میان برداشت و با تسلط بر بخش وسیعی از ایران، سلسله زندیه را تأسیس کرد.
- برخلاف نادر از ادامه لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران دست کشید و همین امر موجبات آرامش، رونق و آبادانی قلمرو او به‌ویژه شیراز، پایتخت زندیان را فراهم آورد.
- برخلاف سنت معمول، از پذیرفتن عنوان شاه امتناع کرد و خود را وکیل مردم ایران (وکیل‌الرعا) خواند.
- بعضی از خصوصیات اخلاقی او مانند مدارا با دشمنان، همدردی با مردم، ساده‌زیستی و رفتار مناسب با اقلیت‌های دینی و مذهبی باعث شده است که نام و نشان نیکی از او در تاریخ به جا بماند.

◀ ایران پس از کریم‌خان

با مرگ کریم‌خان زند بار دیگر آشوب ایران را فرا گرفت **نتیجه** جانشینان او برای تصرف تاج و تخت به رقابت با هم پرداختند به گونه‌ای که در کمتر از ۱۵ سال، هفت تن از این خاندان به قدرت رسیدند. نتایج این کشمکش‌ها **۱** فروپاشی سیاسی و اقتصادی **۲** آسیب دیدن توان نظامی و اداری کشور بود. آخرین فرمانروای زند، لطفعلی‌خان بود که با وجود شجاعت و لیاقت نتوانست سلسله زند را حفظ کند. لطفعلی بدقبال بود و در نهایت با آقامحمدخان مواجه شد و از او شکست خورد.

دلایل شکست لطفعلی‌خان از آقامحمدخان قاجار:

۱. اشتباهات نظامی
۲. روی گردانی افرادی مثل ابراهیم‌خان کلانتر از دربارش

روابط خارجی ایران در دوره افشاریه و زندیه

مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران با جهان خارج در دوران افشاریه و زندیه **به علت** ۱ درگیری‌های داخلی و ۲ بی‌ثباتی سیاسی نسبت به عصر صفوی کاهش چشمگیری یافت.

مهم‌ترین مسائل خارجی ایران در دوره افشاریه و زندیه

این مسائل عبارت بودند از:

- ۱ برخورد‌های سیاسی - نظامی با همسایه شمالی (روسیه)
 - ۲ برخورد‌های سیاسی - نظامی با همسایه غربی (عثمانی) که سرانجام به عقد معاهداتی، منجر به صلحی شد که تا اواخر حکومت کریم‌خان زند که سپاه زندیه بصره را تصرف کرد، دوام آورد.
- **مناسبات سیاسی و اقتصادی و ارتباطات فرهنگی ایران با کشورهای اروپایی در این دوره رونق چندانی نداشت.**
 - **دوره نادر افشار:**

- نادر برای انگلیسی‌ها معافیت‌های گمرکی در نظر گرفت.
- در صدد برآمد از دانش آنان در زمینه تأسیس نیروی دریایی در دریای مازندران و خلیج فارس استفاده کند به همین منظور جان‌التون انگلیسی را استخدام کرد.
- **دوره کریم‌خان زند:**
- هیئت‌هایی از فرانسه و انگلستان برای گرفتن امتیاز و ایجاد مراکز تجاری به ایران آمدند اما چون با او به توافق نرسیدند، گشایشی در روابط صورت نگرفت.

نظام اداری و سیاسی

سازمان اداری و دیوانی ایران در عصر افشاریه و زندیه تا حدودی **به سبب** ۱ حاکمیت عناصر ایلی، ۲ غلبه تفکر نظامیگری، ۳ بی‌ثباتی سیاسی و ۴ کوتاه بودن دوران استقرار سلسله‌های مذکور، اعتبار و قوت سابق را نداشت.

توجه: شیوه اداره ایالات، ولایات، شهرها و روستاها در عصر افشاریه و زندیه همانند دوره صفویه بود و صاحب منصبانی با همان عناوین سابق، این مراکز را اداره می‌کردند.

نکته: بی‌توجهی نادرشاه به نظام اداری تا جایی بود که او شهری را به‌عنوان پایتخت خود انتخاب نکرد. البته در منابع از مشهد و کلات به‌عنوان پایتخت او یاد شده است؛ ولی این مراکز بیشتر محل گردآوری خزاین و غنایم نادر بوده‌اند.

اقتصاد، تجارت و کشاورزی

پس از سقوط صفویان به علت جنگ‌ها و آشوب‌های داخلی و اشغال بخش‌هایی از نواحی غربی و شمالی ایران توسط عثمانی و روسیه، کشاورزی و تجارت ایران دچار ضعف و رکود شدیدی شد. در نمودارهای زیر به مقایسه اوضاع اقتصادی ایران دوره افشاریه با زندیه می‌پردازیم. همان‌طور که خواهید دید از مقایسه این دو نتیجه‌ای که می‌توان گرفت این است، نادر به سبب مشغول بودن به بازگرداندن انسجام سیاسی به ایران، از اوضاع اقتصادی غفلت کرد و در دوران کریم‌خان زند به دلیل ثباتی که نادر ایجاد کرده بود، اقتصاد ایران کمی رونق گرفت اما در دوره کریم‌خان زند اقداماتی برای بهبود وضع کشاورزی و بازرگانی صورت گرفت و شهرهای شیراز و بندر بوشهر به مراکز مهم تجارت داخلی و خارجی تبدیل شدند. به مطالبی که در ادامه می‌آید توجه کنید.

• **عوامل مؤثر در نابسامانی‌های اقتصادی در زمان نادر:**

۱. تداوم جنگ‌های داخلی و خارجی
۲. نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده و در نتیجه کاهش شدید نیروی انسانی در بخش کشاورزی
۳. گرفتن مالیات‌های سنگین از مردم برای تأمین هزینه‌های نظامی

• **عوامل مؤثر در رونق اقتصادی در زمان کریم‌خان زند:**

۱. آرامش و ثبات سیاسی نسبی
۲. کاهش مالیات‌ها
۳. دربار کم‌تجمل
۴. تلاش کریم‌خان برای تثبیت قیمت کالاها

علم، ادبیات و آموزش

- در زمان افشار و زند به سبب آشفتگی‌های سیاسی و اجتماعی، علم و آموزش، رونق دوران صفویان را نداشت.
- به دنبال سقوط صفویه: ۱. مدارس و حوزه‌های علمیه اصفهان و شهرهای دیگر تعطیل شدند یا از رونق افتادند. ۲. عده‌ای از علما و طلاب که از هجوم افغان‌ها جان سالم به در برده بودند، به عتبات عالیات مهاجرت کردند.
- با آرامش و ثباتی که در زمان کریم‌خان زند به وجود آمد، فعالیت‌های علمی و ادبی کمی جان تازه گرفتند.
- در زمان کریم‌خان زند: ۱. فعالیت‌های علمی و آموزشی کمی رونق گرفت و مدرسه‌های جدیدی ساخته شد. ۲. شعر و ادب فارسی تحول چشمگیری یافت که محققان از آن با عنوان «نهضت بازگشت ادبی» یاد کرده‌اند.

نکته: چهره‌های برجسته سبک ادبی این دوره به سبک خراسانی و شیوه شعری چون فرخی، عنصری، سعدی و حافظ شعر می‌سرودند.

هنر و معماری

- به علت آشفتگی سیاسی و اجتماعی کشور پس از صفویان، امکان رشد و ترقی هنر و معماری دور از انتظار بود. با این حال در زمان حکومت نادرشاه و دوره استقرار کریم‌خان زند در شیراز، اقدامات قابل توجهی صورت گرفت:
- ۱. ورود هنرمندان و صنعتگران هندی به ایران پس از فتوحات نادر در هند موجب تلفیق هنر ایرانی و هندی شد.
- ۲. مدارا و احترام کریم‌خان نسبت به هنرمندان و علما موجب رونق هنر و معماری در زمان او شد.

اقدامات نادر در زمینه معماری

- نادر وقتی برای آبادانی و توجه به هنر و هنرمندان نداشت و بیشتر اوقات خود را در جنگ به سر می‌برد. با این وجود:
- ۱. شهر اصفهان بازسازی شد.
- ۲. در منطقه کلات که محل نگهداری خزاین نادر بود، بناهای باشکوهی مانند کاخ خورشید ساخته شد.

اقدامات عمرانی کریم‌خان در شیراز

- کریم‌خان زند طبع آرامی داشت و به زیبایی علاقه‌مند بود. برای همین اقدامات عمرانی متعددی در زمان وی صورت گرفت: ۱. ساخت بناهای باشکوه ۲. ساخت مجموعه مسجد، بازار و حمام وکیل ۳. ساخت ارگ کریم‌خانی ۴. بازسازی آرامگاه حافظ، سعدی و باغ دلگشا

نکته: در دوره زند نوعی از بناها با کاربرد تفریحی گسترش یافت که به کلاه فرنگی معروف بود و آن بنایی کوچک و گاهی تزیینی بود که در وسط باغ‌ها یا تفریح‌گاه‌ها ساخته می‌شد.

نقاشی و نگارگری

- نقاشی و نگارگری یکی دیگر از ابعاد هنر در این دوران است:
- در عصر کریم‌خان زند تحولی بزرگ به وجود آمد و نقاشان به تدریج هنر خود را با معیارهای هنری اروپا تطبیق دادند.
- مکتب نقاشی شیراز که در دوره مغولان شکل گرفته بود، در زمان زندیه به اوج رونق و زیبایی رسید و نقاشان برجسته‌ای مانند محمدصادق، اشرف و میرزاابا آثار زیبایی آفریدند.

جهان در آستانه دوران معاصر

۱. حکومت‌های مسلمان در گرداب مشکلات

- سده‌های ۱۷ تا ۱۹ میلادی دو سوی جهان وضعیت دوگانه متضادی داشت. در شرق، سه حکومت مسلمان ایران، عثمانی و گورکانیان هند، دوران ضعف خود را سپری می‌کردند و در غرب، امپراتوری‌ها و دولت‌های روسیه، فرانسه و انگلستان، در مسیر قدرت و شکوفایی قرار داشتند. به عبارت دیگر هنگامی که حکومت‌های شرقی روزبه‌روز ضعیف‌تر می‌شدند، حکومت‌های غربی بر قدرت خود می‌افزودند.
- با اوضاع ایران آشنا شدید: حال در این قسمت به صورت خلاصه به ترتیب وضعیت سیاسی و اجتماعی عثمانی و گورکانیان را بررسی می‌کنید.

۱ عثمانی، امپراتوری بیمار:

■ امپراتوری مسلمان عثمانی

- در قرن ۱۸م بر بخش‌های وسیعی از شمال آفریقا و آسیای غربی تا اروپای شرقی حکومت می‌کرد.
- در مسیر اصلی تجارت زمینی و دریایی بین شرق و غرب قرار داشت.
- پل ارتباطی بین آسیا و اروپا بود.

ترکان عثمانی تا این زمان با قدرت در عرصه نظامی و سیاسی حکمرانی می‌کردند ولی تقریباً هم‌زمان با روی کار آمدن افشارها، رو به زوال رفتند.

• عوامل ضعف و زوال دولت عثمانی هم‌زمان با روی کار آمدن نادر در ایران:

- ۱. مجموعه عوامل مختلف داخلی
- ۲. نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری

توجه: این ضعف و زوال تا حدی بود که اصلاحات دولت‌مردان عثمانی هم نتوانست از شدت آن بکاهد.

- در چنین شرایطی کشورهای اروپایی به‌ویژه انگلستان، روسیه، فرانسه و اتریش به بهانه دفاع از حقوق اقلیت‌ها ولی در واقع به دنبال گسترش مستعمرات و تأمین منافع اقتصادی و سیاسی خود در این امپراتوری وسیع، در امور داخلی عثمانی مداخله می‌کردند.
- نتیجه دخالت‌ها: اروپایی‌ها توانستند به تدریج بخش‌هایی از قلمرو عثمانی را تصاحب کنند و بر ضعف دولت آن بیفزایند. با وجود این رقابت بین دولت‌های اروپایی مانع آن شد که عثمانی به‌طور کامل تحت سلطه یکی از آنان دربیاید و تا پایان جنگ جهانی اول این امپراتوری به حیات خود ادامه داد.

۲ گورکانیان هند، اسیر استعمار غربی:

- گورکانیان هند که هم‌زمان با صفوی‌ها روی کار آمدند، در قرن ۱۸ رو به ضعف نهادند. نام دیگر این حکومت، مغولان کبیر بود. محمد بابر از نوادگان تیمور گورکانی مؤسس این سلسله به شمار می‌رود.
- یادتان نرود که وسعت قلمرو این حکومت بخش بزرگی از هندوستان را دربر می‌گرفت. علاوه بر این در گسترش اسلام و زبان فارسی در هند نقش بسیار مهمی داشتند.

نام حکومت	نام دیگر	نام مؤسس	قلمرو حکومت	نقش مهم
گورکانیان	مغولان کبیر	محمد بابر، نواده تیمور گورکانی	بخش بزرگی از هندوستان	گسترش اسلام و زبان فارسی در هند

نکته: در قرن ۱۸ میلادی حکومت گورکانی هند همانند امپراتوری عثمانی رو به ضعف نهاد.

• عوامل اصلی ضعف و انحطاط گورکانیان عبارت‌اند از:

- ۱. اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان
- ۲. سوءمدیریت و ضعف شاهان
- ۳. دست‌بندی و توطئه‌های درباریان
- ۴. ورود استعمارگران به این سرزمین

- پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها ← نخستین استعمارگرانی که به هند وارد شدند.
- دولت گورکانیان ← به اروپاییان امتیازات تجاری و گمرکی قابل توجهی داد.
- فرانسه، هلند و انگلستان ← در سده ۱۸م وارد هندوستان شده و با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری به نام کمپانی هند شرقی، فعالیت‌های استعماری خود را افزایش دادند.

• استعمارگران اروپایی

- با دامن زدن به اختلافات دینی و قومی در هند، بخش‌هایی از آن سرزمین را تصرف کردند.
- در همان حال در بین آن‌ها رقابت شدیدی وجود داشت و جنگ‌هایی میان آنان در گرفت که با پیروزی انگلستان به پایان رسید.
- انگلیسی‌ها با غارت سرزمین ثروتمند هند ← قدرت خود را در جهان توسعه دادند و برای حفظ سلطه خود اقدام به دست‌اندازی و مداخله در امور کشورهای همسایه هند از جمله ایران کردند.
- در سال ۱۸۵۷ م پس از سرکوب شورش سربازان هندی، دولت انگلستان رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد و ملکه انگلستان به امپراتریس هند و بریتانیا ملقب شد.

۲. اروپا و آمریکا: انقلاب و استعمار

- کشورهای اروپایی در سده‌های پس از عصر رنسانس شاهد انقلاب‌های سیاسی بزرگی بودند که به تغییرات سیاسی و اجتماعی عمیق و بنیادینی در این کشورها منجر شد. ظهور انقلاب صنعتی نیز تحولات مهمی در پی داشت که شتاب گرفتن و گسترش استعمار از جمله آن‌ها بود. در ادامه به ترتیب با نظام مشروطه انگلستان، استقلال آمریکا، انقلاب فرانسه، انقلاب صنعتی و توسعه‌طلبی‌های روسیه آشنا خواهید شد!

۱ انگلستان، انقلابی برای نظام مشروطه:

- در اواخر قرن ۱۷م تحول سیاسی بزرگی در انگلستان روی داد که بر جهان پس از خود تأثیر چشمگیری گذاشت: اگرچه از قرن ۱۳م در انگلستان مجلس (پارلمان) به وجود آمده بود اما این نهاد قدرت چندانی نداشت.
- در سال ۱۶۴۶م، میان مجلس به رهبری کرامول و چارلز یکم (پادشاه انگلستان) جنگی در گرفت در نتیجه مجلس پیروز شد.

■ اقدامات کرامول

۱. نظام پادشاهی را برانداخت و خود رئیس‌جمهور شد.
۲. به دلایل مذهبی با مجلس درگیر شد و آن را منحل کرد.

پس از مرگ کرامول، در سال ۱۶۸۸م در انگلستان اتفاق مهمی رخ داد که به **انقلاب باشکوه** شهرت دارد. روند آن در نمودار زیر نشان داده شده.

پیامدهای انقلاب باشکوه انگلستان

۱. نفی منشأ الهی سلطنت
۲. شناخته شدن مجلس به‌عنوان منشأ قدرت
۳. شناخته شدن مجلس به‌عنوان تعیین‌کننده اختیارات پادشاه اشاره کرد.

■ انگلستان پس از انقلاب باشکوه

۱. رقبای بزرگی همچون اسپانیا و فرانسه را شکست داد.
۲. مستعمرات خود را در گوشه و کنار جهان گسترش داد.
۳. این کشور به‌ویژه در دوران حکومت طولانی ملکه ویکتوریا به قدرت اول جهان تبدیل شد و به بخش‌های بزرگی از آفریقا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی دست یافت.

۲ آمریکا در راه استقلال:

سرزمین آمریکا تا قرن ۱۸م شامل تنها چند ایالت در ساحل اقیانوس اطلس بود. ایالت‌های ساحل شرقی بر ۱ ویرانه‌خانه‌ها ۲ مزارع ۳ املاک بومیان سرخ‌پوست بنا شده بود. اروپاییان به دلایل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، اروپا را ترک کرده و در سرزمین‌های تازه تصاحب‌شده منزل گزیدند. بریتانیا بر اکثر این مناطق حکومت می‌کرد.

■ جنگ طولانی مردم آمریکا با انگلستان:

- عوامل بروز جنگ طولانی مردم آمریکا با انگلستان
۱. وضع قوانین سخت توسط انگلیس
 ۲. تمایل اشراف آمریکایی به بیرون راندن رقیب
 ۳. تحریکات فرانسویان

نتیجه جنگ

۱. پیروزی مستعمره‌نشینان و استقلال آمریکا (۱۷۸۳ م.)
۲. انتخاب جورج واشینگتن به‌عنوان اولین رئیس‌جمهور این کشور (۱۷۸۹ م.)

دولت تازه‌کار آمریکا پس از پیروزی، دست به اقداماتی زد که در ادامه به آن اشاره می‌شود.

■ اقدامات دولت آمریکا پس از رسیدن به استقلال

در غرب: با کشتار وسیع سرخ‌پوستان که ساکنان و صاحبان صدها ساله اصلی آمریکا بودند، سرزمین‌های وسیعی را تصاحب کردند. در جنوب: با اشغال سرزمین پهناوری از مکزیک، بزرگ‌ترین ایالت‌های جنوبی و جنوب غربی مانند کالیفرنیا و تگزاس را به ایالت خود افزود. با بهره‌گیری از نیروی کار بردگان آفریقایی، اقتصاد خود را توسعه بخشید و در پایان سده ۱۹م به پیشرفت‌های وسیع سیاسی، اقتصادی و صنعتی دست یافت و به رقیبی برای کشورهای استعمارگر اروپایی تبدیل شد.

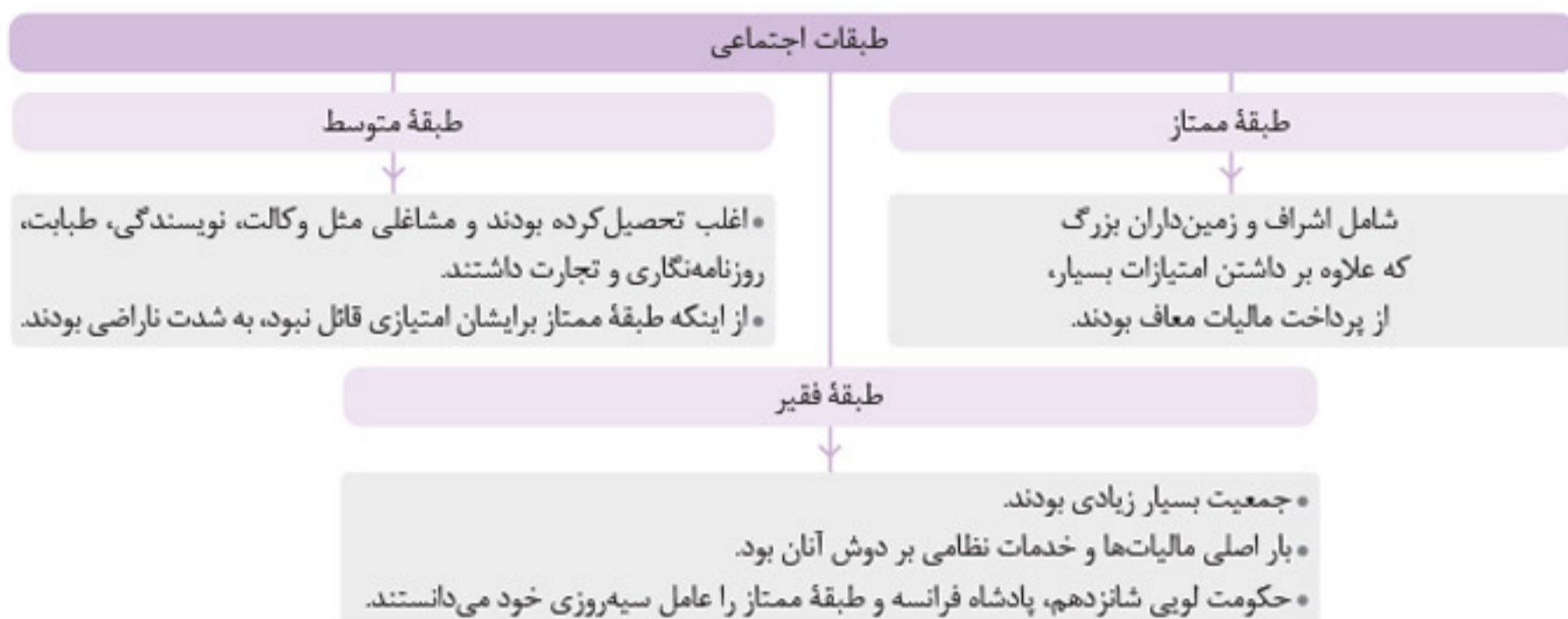
۲ فرانسه، انقلابی برای آزادی و برابری:

کشور فرانسه در قرن ۱۸م به سبب

۱. شکست نظامی از انگلستان
۲. صرف منابع مالی هنگفت در سرزمین آمریکا، با ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی روبه‌رو شد. از نظر اجتماعی نیز در فرانسه مشکلاتی به وجود آمد.

جامعه فرانسه در آن زمان دارای سه طبقه اجتماعی مشخص بود که در نمودار زیر آن را مشاهده می‌کنید.

در کنار این عوامل، تحولات فکری جامعه فرانسه نیز نقش بزرگی در پیدایش انقلاب داشت. در این کشور تحت‌تأثیر عصر روشنگری اروپا، فلاسفه و روشنفکرانی ظهور کردند که اندیشه‌های آنان مردم را به سوی انقلاب هدایت کرد. به جدول زیر توجه کنید:

روشنفکران فرانسه			
نام	شهرت	اقدامات	دیدگاه و شیوه بیان
ولتر	اصحاب دایره‌المعارف	با طرح مباحث علمی و ادبی شروع به انتقاد از وضع موجود کردند.	از اطاعت انسان از عقل مادی و مبارزه با خرافات سخن می‌گفت.
مونتسکیو			از تفکیک قوای سیاسی و حقوق بشر دفاع می‌کرد.
روسو			بر اهمیت انتخابات تأکید می‌کرد و تشکیل حکومت را حاصل قراردادی اجتماعی می‌دانست.

نظریات فلسفی دایره‌المعارف‌نویسان، دیدگاه مردم فرانسه را تغییر داد و آتش انقلاب شعله‌ور گردید.

۴ انقلاب صنعتی: دگرگونی جهان

تا اواخر قرن ۱۸م عامل اصلی تولید، نیروی بازوی انسان بود. صنعتگران برای تولید بیشتر، مهارت‌های فکری، جسمی و هنری خود را به کار می‌بستند و از دیگر نیروهای طبیعت مانند آب و باد کمتر استفاده می‌کردند. انقلاب صنعتی که با اختراع و تکمیل ماشین بخار انجام شد، در انگلستان ظهور کرد. در نمودار زیر بیشتر با آن آشنا می‌شوید.

• انقلاب صنعتی موجب تغییر مناسبات انسانی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا و جهان شد؛ زیرا در نتیجه **صنعتی شدن**، کشورهای اروپایی به مواد اولیه، نیروی کار ارزان، بازار فروش محصولات، سرمایه‌مادی فراوان و حمایت دولت‌ها نیاز پیدا کردند.

• به همین دلیل **دو پدیده اقتصادی و اجتماعی مهم** به وجود آمد:

۱. گسترش استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی
۲. افزایش استثمار و بهره‌کشی از کارگران در داخل اروپا

• پیامدهای انقلاب صنعتی

انقلاب صنعتی بی‌شک پیامدهای مثبت و منفی در انگلستان و به‌طور کل در جهان داشت. در نمودار زیر به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

۵ روسیه در مسیر توسعه‌طلبی نظامی:

روسیه تا پیش از به قدرت رسیدن پتر کبیر (۱۶۸۲ - ۱۷۲۵م) در رقابت استعماری اروپاییان جایگاهی نداشت اما سیاست و اقدام‌های پتر کبیر، این کشور را متحول کرد و در مسیر توسعه‌طلبی سیاسی و نظامی قرار داد. جانشینان او تلاش کردند برنامه‌های او را ادامه دهند و به همین دلیل در **نواحی شرقی اروپا، حوزه دریاهای بالتیک، دریای سیاه و مازندران (خزر)** اقدامات نظامی وسیعی انجام دادند که موجب جنگ‌های متعدد روسیه با ایران، عثمانی و برخی کشورهای اروپایی نظیر فرانسه شد.

پتر کبیر، پدر روسیه جدید

🌟 **نکته:** یکی از برنامه‌های پتر کبیر برای قدرتمند شدن روسیه: ۱. گسترش سرزمین روسیه ۲. دستیابی به دریاهای آزاد برای کسب منافع تجاری و سیاسی

خلاصه نموداری درس دوم

ایران از نادرشاه تا آقامحمدخان قاجار

تأسیس حکومت افشاریه

- افشارها از ایلات قزلباش بودند که در به سلطنت رساندن حکومت صفویه، نقش داشتند.
- نادر: پس از کشته شدن فتحعلی خان قاجار، فرماندهی سپاه تهماسب را عهده‌دار شد.
- شکست افغان‌ها ← پیروزی بر روسیه و عثمانی

مراحل نشستن نادر بر تخت

- خلع تهماسب دوم به بهانه بی‌کفایتی
- موروثی شدن سلطنت در خاندان وی
- عدم حمایت بزرگان از خاندان صفوی
- حل اختلافات مذهبی با دولت عثمانی
- شرط نادر برای پذیرش سلطنت

علل و عوامل ناکامی نادرشاه

- اشتغال پیوسته او به جنگ
- گرفتن مالیات اضافی از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ
- بدگمانی نسبت به نزدیکان و بزرگان کشور
- توجه نادر به تقویت قوای نظامی و غفلت از دیگر عوامل مؤثر بر پایداری حکومت

به قدرت رسیدن زندیان

- از میان برداشتن رقیبان
- امتناع از پذیرش عنوان شاه و انتخاب لقب وکیل‌الرعا یا
- دوری از جنگ ← آرامش و رونق در کشور

سقوط زندیه

- آخرین شاه سلسله زند: لطفعلی خان زند ← شکست از آقامحمدخان
- دلایل شکست لطفعلی خان
- اشتباهات نظامی
- روی گردانی افرادی مثل ابراهیم خان کلاتر

روابط خارجی ایران در دوره افشاریه و زندیه

- مهم‌ترین مسائل خارجی این دوره
- برخورد سیاسی - نظامی با روسیه
- برخورد سیاسی - نظامی با عثمانی نتیجه ← معاهده صلح

نظام اداری و سیاسی

- دلایل عدم اعتبار و قوت سازمان اداری و دیوانی ایران در عصر افشاریه و زندیه،
- حاکمیت عناصر ایلی
- غلبه تفکر نظام‌گیری
- بی‌ثباتی سیاسی
- کوتاه بودن دوران استقرار سلسله‌ها
- ویژگی‌های حکومت نادرشاه
- تمرکز بر امور نظامی و ارتش
- بی‌توجهی به وزارت و دیوان‌سالاری
- اقتدارگرایی مطلق شاه
- عدم رونق نهادهای اداری

اقتصاد، تجارت و کشاورزی

- دلایل ضعف و رکود شدید کشاورزی و تجارت ایران پس از سقوط صفویان،
- جنگ‌ها و آشوب‌های داخلی
- اشغال بخش‌هایی از نواحی غربی و شمالی ایران توسط عثمانی و روسیه
- دلایل کاهش شدید نیروی انسانی در بخش کشاورزی در زمان نادرشاه،
- تداوم جنگ‌های داخلی و خارجی
- نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده
- کشاورزی، بازرگانی و تجارت در دوره کریم خان زند،
- اقدامات لازم برای بهبود وضع کشاورزی و بازرگانی
- تبدیل شهرهای شیراز و بندر بوشهر به مراکز مهم تجارت داخلی و خارجی
- عوامل مؤثر در رونق اقتصادی زمان کریم خان
- آرامش و ثبات سیاسی نسبی
- کاهش مالیات
- دربار کم‌تجمل
- تلاش کریم خان برای تثبیت قیمت‌ها

علم، ادبیات و آموزش

- دوره زندیه
- رونق فعالیت‌های علمی و آموزشی
- تحول شعر و ادب فارسی ← نهضت بازگشت ادبی

هنر و معماری

- اقدامات عمرانی نادر
- بازسازی اصفهان
- ساخت بناهای باشکوه مانند «کاخ خورشید» در منطقه کلات
- ساخت مجموعه مسجد، بازار و حمام وکیل
- ساخت ارگ کریم‌خانی
- اقدامات عمرانی کریم خان
- بازسازی آرامگاه حافظ و سعدی و باغ دلگشا

درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار ...

نگاره آقامحمدخان قاجار (۱۱۵۵-۱۲۱۱ ق)

در آغاز قرن ۱۳ ق / ۱۹ م، هم‌زمان با اوج گرفتن رقابت دولت‌های اروپایی برای تسلط سیاسی - اقتصادی بر کشورهای مشرق زمین، حکومت قاجار در ایران تأسیس شد. در این دوران تحولات بسیاری در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی بر ایران گذشت که با آن آشنا خواهید شد.

تحولات سیاسی

بیباید از آقامحمدخان قاجار که بنیان‌گذار سلسله قاجار بود، شروع کنیم:

آقامحمدخان

- مؤسس سلسله قاجار بود.
- پسر بزرگ محمدحسن خان قاجار بود.
- پس از کشته شدن پدرش به‌عنوان گروگان در شیراز (پایتخت کریم‌خان زند) به سر می‌برد.
- مورد مشورت کریم‌خان قرار می‌گرفت.

• آقامحمدخان پس از مرگ کریم‌خان ← از شیراز به استرآباد (گرگان) رفت ← با متحد کردن افراد ایل قاجار ← آماده رویارویی با زندیان شد ← نواحی شمالی و مرکزی ایران را تصرف کرد ← تهران را پایتخت خود قرار داد ← سرانجام با غلبه بر لطفعلی‌خان و سرکوب طغیان حاکم گرجستان ← در سال ۱۲۱۰ ق (۱۱۷۴ ش) در تهران تاج‌گذاری کرد.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر

۱۲۷۶. کدام گزینه از ویژگی‌های تاریخ‌نگاران سنتی محسوب نمی‌شود؟

- (۱) داشتن خصوصیات ادبی در تألیفات آن‌ها
- (۲) ثبت وقایع مربوط به شاهان و امور آن‌ها

- (۳) وجود تحلیل و تفسیر در آثار آنان
- (۴) داشتن سبک نگارش سخت

(سراسری ۹۸)

۱۲۷۷. کدام مورخ درباره نادرشاه، نویسنده جهات‌نگاشی نادری است؟

- (۱) میرزا مهدی‌خان استرآبادی
- (۲) امینی هروی

- (۳) محمدبن خاوندشاه (میرخواند)
- (۴) میرزا محمدصادق موسوی

۱۲۷۸. کدام رویداد در دوران پادشاهی فتحعلی شاه قاجار، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد و کدام مورد در دوره عباس میرزا

(پلاس ۱۴۰۴)

(ولیعهد فتحعلی شاه) صورت گرفت؟

- (۱) انقلاب کبیر فرانسه - تأسیس دارالفنون
- (۲) جنگ‌های ایران و روسیه - ترجمه آثار اروپایی
- (۳) انقلاب کبیر فرانسه - ترجمه آثار اروپایی

- (۴) جنگ‌های ایران و روسیه - ترجمه آثار اروپایی
- (۵) جنگ‌های ایران و روسیه - تأسیس دارالفنون

۱۲۷۹. بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی مربوط به کدام کتاب‌هاست و با گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان،

(پلاس ۱۴۰۴)

کدام کتیبه‌ها رمزگشایی شد و چه کسی در این زمینه موفق به خواندن خط میخی شد؟

- (۱) تاریخی - بیستون و تخت جمشید - راولینسون
- (۲) تاریخی - بیستون و طاق بستان - راولینسون

- (۳) تاریخی - بیستون و طاق بستان - راولینسون
- (۴) فرهنگی - بیستون و طاق بستان - آرتور پوپ

(سراسری ۹۹)

۱۲۸۰. کدام چهره برجسته فرهنگی در دوره ناصرالدین شاه قاجار، به ریاست دارالترجمه همایونی منصوب گردید؟

- (۱) رضاقلی‌خان هدایت
- (۲) میرزا یوسف‌خان مستشارالدوله
- (۳) حسن پیرنیا (مشیرالدوله)
- (۴) محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه

۱۲۸۱. گسترش در ایران منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد و با اینکه مورخ نبود به‌طور علمی تاریخ‌نگاری سنتی را نقد کرد. (پلاس ۱۴۰۴)

- (۱) کشفیات باستان‌شناسی - محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه
- (۲) ترجمه کتاب‌های اروپایی - محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه
- (۳) ترجمه کتاب‌های اروپایی - میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده
- (۴) کشفیات باستان‌شناسی - میرزا فتحعلی‌خان آخوندزاده

۱۲۸۲. در آثار رضاقلی‌خان هدایت کدام ویژگی تاریخ‌نویسی سنتی بیشتر به چشم می‌آید و کدام مورد اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی را تشکیل می‌داد؟ (پلاس ۱۴۰۴)

- (۱) تملق و مدح زیاد شاهان - سبک نگارش بسیار سخت
- (۲) خصوصیات ادبی داشتن نوشته‌های او - سبک نگارش بسیار سخت
- (۳) خصوصیات ادبی داشتن نوشته‌های او - ثبت وقایع شاهان و امور آنان
- (۴) تملق و مدح زیاد شاهان - ثبت وقایع شاهان و امور آنان

۱۲۸۳. در شیوه تاریخ‌نگاری معاصر، با استفاده از چه مسئله‌ای رویدادهای تاریخی را ارزیابی می‌کردند و کدام گزینه در ارتباط با واژه «تراجم» درست است؟

(پلاس ۱۴۰۴)

- (۱) روش تحقیق علمی - زندگی‌نامه
- (۲) بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر - سفرنامه
- (۳) گزینش و نقد منابع و اسناد - سفرنامه
- (۴) تأکید بر تاریخ سیاسی و نظامی - زندگی‌نامه

۱۲۸۴. کدام عبارت زیر درباره فعالیت‌های باستان‌شناسان و شرق‌شناسان درست است؟

- (۱) این فعالیت‌ها نه تنها تحولی عمیق و اساسی در تاریخ‌نگاری فراهم نکرد، بلکه زمینه غارت آثار باستانی و استعمار ملت‌ها را فراهم ساخت.
- (۲) اگرچه منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد، اما در برخی موارد از اعتبار و صحت کافی برخوردار نبود.
- (۳) اگرچه منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد، اما تحولی عمیق و اساسی در تاریخ‌نگاری فراهم نکرد.
- (۴) اگرچه منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار نداد، اما توانست زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ‌نگاری فراهم آورد.

۱۲۸۵. یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی، مورخ مشهور زمان فتحعلی‌شاه و نویسنده است.

- (۱) میرزا محمدجعفر خورموجی - تاریخ ذوالقرنین
(۲) میرزا محمدجعفر خورموجی - حقایق‌الاکبار ناصری
(۳) خاوری شیرازی - حقایق‌الاکبار ناصری
(۴) خاوری شیرازی - تاریخ ذوالقرنین

۱۲۸۶. این عبارت «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند...» مربوط به کدام مورخ است؟

- (۱) خاوری شیرازی
(۲) میرزا محمدجعفر خورموجی
(۳) محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
(۴) میرزا فتحعلی خان آخوندزاده

۱۲۸۷. کدام گزینه در مورد خاوری شیرازی و میرزا محمدجعفر خورموجی درست است؟

- (۱) هر دو از منتقدان تملق‌گویی بودند، اما خاوری شیرازی خود همه جا پایبند به نظر خود نبود.
(۲) هر دو علاقه‌مند به حقیقت‌نویسی و مختصر‌نویسی بودند، اما هیچ کدام پایبند به نظر خود نبودند.
(۳) هر دو از منتقدان تملق‌گویی بودند، اما میرزا محمدجعفر خورموجی خود همه جا پایبند به نظر خود نبود.
(۴) هر دو علاقه‌مند به حقیقت‌نویسی و مختصر‌نویسی بودند، اما میرزا محمدجعفر خورموجی خود همه جا پایبند به نظر خود نبود.

۱۲۸۸. کدام‌یک از مورخان عصر ناصری، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را در اثر خویش بازتاب داده است؟ (خارج ۹۹)

- (۱) خاوری شیرازی
(۲) فتحعلی خان آخوندزاده
(۳) میرزا محمدجعفر خورموجی
(۴) میرزا محمدصادق موسوی

۱۲۸۹. کدام گزینه از نظر تقدم و تأخر زمانی درست است؟

- (۱) نویسنده کتاب تاریخ ذوالقرنین قبل از نویسنده کتاب حقایق‌الاکبار ناصری و بعد از نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان اقدام به نگارش کتاب خود کرده است.
(۲) نویسنده رساله ایراد بعد از نویسنده کتاب تاریخ ذوالقرنین و قبل از نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان اقدام به نگارش کتاب خود کرده است.
(۳) نویسنده کتاب‌های تاریخ ذوالقرنین و حقایق‌الاکبار ناصری و صدرالتواریخ در دوره یک پادشاه قاجار اقدام به تألیف اثر خود کرده‌اند.
(۴) نویسنده رساله ایراد بعد از نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان و نویسنده صدرالتواریخ اقدام به نگارش رساله خود کرده است.

۱۲۹۰. موارد زیر در ارتباط با محمدحسن خان اعتمادالسلطنه درست است؛ به‌جز

- (۱) سعی کرد تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور باشد.
(۲) در کتاب صدرالتواریخ، امیرکبیر را ستایش کرد.
(۳) یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی در زمان فتحعلی‌شاه بود.
(۴) با آگاهی از روش و بینش تاریخ‌نگاری اروپایی، گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت.

۱۲۹۱. همه موارد زیر در مورد میرزا محمدجعفر خورموجی درست است؛ به‌جز

- (۱) تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.
(۲) مؤلف کتاب حقایق‌الاکبار ناصری است.
(۳) نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
(۴) وی از منتقدان تملق‌گویی بوده است.

۱۲۹۲. یکی از وجوه اشتراک کتاب صدرالتواریخ و حقایق‌الاکبار ناصری چیست؟

- (۱) وجود بینش و روش مورخان اروپایی در آن
(۲) مورد توجه قرار دادن امیرکبیر در آثار خود
(۳) عدم توجه به تملق‌گویی و مدح شاهان
(۴) تأثیر انقلاب مشروطه در آثار آنان

۱۲۹۳. از کدام پادشاه قاجار سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است و کدام منابع به‌عنوان یکی از منابع تاریخی در دوره معاصر، حاوی اطلاعات ارزشمند درباره مسائل گوناگون و دیدگاه افراد و احزاب مختلف است؟ (پلاس ۱۴۰۴)

- (۱) ناصرالدین‌شاه - سفرنامه
(۲) مظفرالدین‌شاه - نشریات
(۳) ناصرالدین‌شاه - نشریات
(۴) مظفرالدین‌شاه - اسناد و منابع آرشیوی

۱۲۹۴. میرزا فتحعلی خان آخوندزاده در رساله شیوه تاریخ‌نویسی را به دلیل استفاده از و مورد انتقاد قرار داد.

- (۱) یک کلمه - میرزا محمدجعفر خورموجی - تملق و متکلف‌نویسی - مختصر‌نویسی
(۲) ایراد - میرزا رضاقلی خان هدایت - شعر در بیان رویدادها - الفاظ مصنوع ادبی
(۳) ایراد - میرزا محمدجعفر خورموجی - شعر در بیان رویدادها - مختصر‌نویسی
(۴) یک کلمه - میرزا رضاقلی خان هدایت - تملق و متکلف‌نویسی - الفاظ مصنوع ادبی

۱۲۹۵. کدام گزینه در مورد میرزا فتحعلی خان آخوندزاده درست است؟

- (۱) با توجه به اینکه مورخ بود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.
(۲) با اینکه مورخ بود، نتوانست در نوشته‌های خود از شیوه‌های علمی استفاده کند.
(۳) با اینکه مورخ نبود، اما در نوشته‌ها و آثار خود از شیوه‌های علمی استفاده می‌کرد.
(۴) با اینکه مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.

۱۲۹۶. کدام‌یک از منابع زیر، حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره موضوع‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، دینی، هنری و معماری است و کدام روزنامه بعدها به روزنامه «دولت علیه ایران» تغییر نام داد؟ (پلاس ۱۴۰۴)

- (۱) خاطرات - کاغذ اخبار
(۲) خاطرات - وقایع اتفاقیه
(۳) سفرنامه - وقایع اتفاقیه
(۴) سفرنامه - کاغذ اخبار

۱۳۰۸. اولین روزنامه توسط با عنوان در تهران منتشر شد.

- (۱) میرزا صالح شیرازی - کاغذ اخبار (۲) امیر کبیر - وقایع اتفاقیه
(۳) میرزا صالح شیرازی - وقایع اتفاقیه (۴) امیر کبیر - کاغذ اخبار

(پلاس ۱۴۰۴)

۱۳۰۹. کدام مورد درباره رضاعلی هدایت مورخ دوره قاجار درست است؟

- (۱) در آثار خود از شعر و الفاظ مصنوع برای بیان رویدادها استفاده می‌کرد.
(۲) به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان داد و تملق‌گویی را نکوهش کرد.
(۳) با آنکه مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.
(۴) او تلاش می‌کرد آثار خود را تا حدودی از پرده‌پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد.
۱۳۱۰. به کدام دلیل در دوره قاجار، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به چاپ روزنامه به زبان فارسی می‌کردند؟
- (۱) نبود امکانات چاپ در ایران
(۲) بهره‌گیری از فضای اقتصادی و فرهنگی اروپا
(۳) ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان
(۴) ساکن بودن روزنامه‌نگاران در خارج از کشور

(پلاس ۱۴۰۴)

۱۳۱۱. کدام هجرت درباره میرزا محمد ناظم‌الاسلام کرمانی درست است؟

- (۱) از منتقدان تملق‌گویی بوده و نخستین کسی است که واقعیت قتل امیر کبیر را بازناب داده است.
(۲) از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی بود و آن را نکوهش می‌کرد.
(۳) او ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.
(۴) با اینکه مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد می‌کرد.

(پلاس ۱۴۰۴)

۱۳۱۲. به ترتیب کدام گزینه در مورد نویسنده کتاب «حقایق الاخبار ناصری» و «صدرالتواریخ» درست است؟

- (۱) هر دو، از نویسندگان دوره فتحعلی‌شاه بودند.
(۲) هر دو، در این کتاب‌ها به موضوع امیر کبیر پرداخته‌اند.
(۳) اولی نویسنده دوره ناصرالدین‌شاه و دومی از نویسندگان دوره فتحعلی‌شاه بود.
(۴) اولی نویسنده دوره فتحعلی‌شاه و دومی از نویسندگان دوره ناصرالدین‌شاه بود.

۱۳۱۳. آرشیوها به کدام منظور ایجاد می‌شوند؟

- (۱) حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و فروش آن‌ها
(۲) حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها
(۳) مرمت، طبقه‌بندی، آماده‌سازی و فروش آن‌ها
(۴) حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها

درس دوم: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

۱۳۱۴. افغان‌ها به کدام دلیل نتوانستند حاکمیت مقتدری در ایران تشکیل دهند و کدام حکومت‌ها فرصت را مغتنم شمردند و بخش‌هایی از کشور ما را اشغال کردند؟

- (۱) ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری - عثمانی و گورکانیان هند
(۲) شورش‌های متوالی ایرانیان علیه سلطه آنان و فقدان رهبری واحد - روسیه و عثمانی
(۳) ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری - روسیه و عثمانی
(۴) شورش‌های متوالی ایرانیان علیه سلطه آنان و فقدان رهبری واحد - عثمانی و گورکانیان هند

۱۳۱۵. در عصر صفوی، بخشی از ایل افشار به چه منظوری و به کدام نواحی کوچانده شدند؟

- (۱) محافظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان - شمال
(۲) جلوگیری از قدرت‌گیری آنان - شرق
(۳) محافظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان - شرق
(۴) جلوگیری از قدرت‌گیری آنان - شمال

۱۳۱۶. پس از تسلط افغان‌ها، کدام‌یک از شاهزادگان صفوی و به چه علت از اصفهان گریخت؟

- (۱) تهماسب دوم - ترس از کشته شدن به دست افغان‌ها
(۲) عباس سوم - گردآوری نیرو و بازگرداندن حکومت صفویان
(۳) عباس سوم - ترس از کشته شدن به دست افغان‌ها
(۴) تهماسب دوم - گردآوری نیرو و بازگرداندن حکومت صفویان

۱۳۱۷. نادر افشار به همراه کدام سردار ایل قاجار به تهماسب دوم صفوی پیوست و در نخستین اقدام، کدام ناحیه را تصرف کردند؟

- (۱) فتحعلی‌خان قاجار - اصفهان (۲) فتحعلی‌خان قاجار - خراسان (۳) محمدحسن‌خان قاجار - اصفهان (۴) محمدحسن‌خان قاجار - خراسان

۱۳۱۸. کدام گزینه وقایع دوران نادر افشار را قبل از رسیدن به سلطنت به ترتیب از قدیم به جدید در هجرت‌های زیر نشان می‌دهد؟

- (الف) کشته شدن فتحعلی‌خان قاجار
(ب) مهیا شدن برای تبرد با عثمانی و روسیه
(ج) عهده‌دار شدن فرماندهی سپاه تهماسب دوم
(د) تصرف خراسان
- (۱) د - الف - ج - ب
(۲) الف - ب - ج - د
(۳) ب - د - ج - الف
(۴) ج - الف - د - ب

۱۳۱۹. به ترتیب نادرافشار پس از کدام واقعه ابتکار عمل را به دست گرفت و فرمانده سپاه تهماسب شد و پس از آن، مهیای کدام امر شد؟

- (۱) شکست افغان‌ها - به دست گرفتن مقام سلطنت
(۲) کشته شدن فتحعلی‌خان قاجار - شکست افغان‌ها
(۳) شکست افغان‌ها - تبرد با روسیه و عثمانی
(۴) کشته شدن فتحعلی‌خان قاجار - به دست گرفتن مقام سلطنت

۱۹۱۰. کدام گزینه بیانگر تفاوت کتاب «نظام‌الاسلام کرمانی» و «محمدجعفر خورموجی» است؟

- ۱) ناظم‌الاسلام کرمانی در اثر خود به ابعاد گوناگون رویدادهای تاریخی و به‌ویژه نقش مردم توجه کرد.
- ۲) محمدجعفر خورموجی در اثر خود تلاش کرد تا به‌جای اینکه مورخ دربار باشد، مورخ حقیقت باشد.
- ۳) ناظم‌الاسلام کرمانی تلاش نمود تا در آثار خود از الفاظ مصنوع ادبی کمتر استفاده کند.
- ۴) محمدجعفر خورموجی تلاش کرد تا با ستایش از امیرکبیر، نوشته‌های خود را از تملق‌گویی دور کند.

۱۹۱۱. کدام گزینه در رابطه همت و معلولی رویدادهای دوره افشاریه درست است؟

- ۱) کاهش شدید نیروی انسانی در بخش کشاورزی ← مالیات‌های سنگین
- ۲) جنگ‌ها و آشوب‌های داخلی ← رکود در کشاورزی
- ۳) نابسامانی‌های اقتصادی ← نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده
- ۴) نابسامانی‌های اقتصادی ← تدوام جنگ‌های داخلی و خارجی

۱۹۱۲. سال‌های نخست سلطنت «فتحعلی‌شاه» به درگیری با چه موضوعاتی گذشت؟

- الف) سرکوب شورش‌های داخلی
 - ب) مقابله با تهاجم گسترده روسیه
 - ج) مواجهه با رقابت‌های انگلستان و فرانسه برای نفوذ در ایران
 - د) تحکیم پادشاهی در خاندان قاجار
- ۱) الف - ج ۲) ب - د ۳) الف - د ۴) ب - ج

۱۹۱۳. کدام عبارت درباره «خانه بروجردی‌ها» و «کاخ شمس‌العماره» درست است؟

- ۱) در ساخت هر دو بنا، قواعد و اصول معماری سنتی ایران همچنان حفظ و پاسداری شد.
- ۲) در ساخت خانه بروجردی‌ها قواعد و اصول معماری سنتی ایران حفظ شد، اما کاخ شمس‌العماره بیشتر به تقلید از بناهای اروپایی ساخته شد.
- ۳) در ساخت هر دو بنا تلفیق عناصر معماری فرهنگی با معماری ایرانی را می‌توان مشاهده کرد.
- ۴) ساخت خانه بروجردی‌ها بیشتر به تقلید از بناهای اروپایی است، اما کاخ شمس‌العماره تلفیقی از معماری فرنگی و معماری ایرانی می‌باشد.

۱۹۱۴. کدام گزینه در ارتباط با ویژگی‌های بارز دوره دوم مشروطه درست است؟

- الف) اختلاف‌های شدید بین طرفداران مشروطه
 - ب) آغاز دوره استبداد صغیر
 - ج) به توپ بستن مجلس توسط لیاخوف روسی
 - د) مداخله‌های آشکار و سلطه‌گرانه روس و انگلیس در سرنوشت ایران
- ۱) الف - ج ۲) ب - د ۳) ب - ج ۴) الف - د

۱۹۱۵. کدام گزینه درباره پیامد موارد زیر درست است؟

- اعتراض به قرارداد ۱۹۱۹
 - سرگرم بودن روس‌ها در جنگ‌های داخلی
 - پیروزی بلشویک‌ها در روسیه
 - تشکیل اتحاد و اتفاق سه‌گانه
- ۱) اشغال ایران توسط انگلستان - روی کار آمدن وثوق‌الدوله - پیوستن روس‌ها به متحدین - تشدید اختلافات مرزی
 - ۲) استعفای وثوق‌الدوله - انعقاد قرارداد ۱۹۱۹ - صلح روسیه با متحدین - ایجاد توازن قدرت جدید در اروپا
 - ۳) استعفای وثوق‌الدوله - روی کار آمدن وثوق‌الدوله - پیوستن روس‌ها به متحدین - ایجاد توازن قدرت جدید در اروپا
 - ۴) اشغال ایران توسط انگلستان - انعقاد قرارداد ۱۹۱۹ - صلح روسیه با متحدین - تشدید اختلافات مرزی

۱۹۱۶. کدام گزینه درباره همت تأیید تغییر سلطنت در ایران توسط برخی از روشنفکران درست است؟

- ۱) بر این باور بودند که با آمدن رضاشاه، زمینه برای فعالیت روشنفکران فراهم می‌شود و آن‌ها می‌توانند نقطه‌نظرات خود را مطرح کنند.
- ۲) بر این باور بودند که در سایه امنیت اولیه و سرکوب‌هایی که رضاشاه به وجود آورده بود، می‌تواند برنامه‌هایی را برای برخی تغییرات یا اصلاح امور در ایران پیاده کرد.
- ۳) فکر می‌کردند تغییرات ایجادشده، درنهایت سبب تثبیت موقعیت آنان خواهد شد.
- ۴) فکر می‌کردند که رضاشاه تنها فردی است که می‌تواند در این شرایط زمام امور را در دست گیرد و زمینه را برای فعالیت آنان فراهم سازد.

(پلاس ۱۴۰۴)

۱۹۱۷. کدام گزینه در مورد رویدادهای ایران پس از پایان جنگ جهانی اول درست است؟

- ۱) قدرت از دست حکومت مرکزی خارج شد و شورش‌هایی در گوشه و کنار ایران شکل گرفت.
- ۲) به‌سبب قحطی فراگیر و سوءتغذیه و بیماری‌های ناشی از آن، جمعیت کشور به نصف تقلیل یافت.
- ۳) انگلستان اختیار اداره امور دارایی، دریافت وام‌های بین‌المللی و تجهیز ارتش ایران را بر عهده گرفت.
- ۴) دولت مرکزی به بی‌ثباتی کشیده شد و مجلس شورای ملی تعطیل شد و نظام مشروطه فروپاشید.

آزمون‌ها

(پلاس ۱۴۰۴)

۱۹۱۸. در کدام گزینه، مقایسه درستی میان وضعیت آلمان (۱) و ایتالیا (۲) در فاصله میان جنگ جهانی صورت گرفته است؟

- (الف) هر دو نشان از ظهور حکومت‌های خودکامه تک‌حزبی و نظامی در اروپا بود.
 (ب) اساس روش‌های (۱) بر نازیسم و اساس روش‌های (۲) بر فاشیسم بود.
 (ج) هر دو در بعد روابط خارجی به دنبال احیای عظمت روم باستان بودند.
 (د) به ترتیب (۱) و (۲) به دنبال تسلط بر سرزمین‌های اروپای شرقی و تسلط بر دریای مدیترانه بودند.
- (۱) ب - د (۲) الف - ج (۳) ج - د (۴) الف - ب

۱۹۱۹. کدام گزینه از نظر تقدم و تأخر زمانی در مورد وقایع سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ درست است؟

- (۱) هم‌زمان با درگذشت ناگهانی دکتر شریعتی در لندن، جیمی کارتر، رئیس‌جمهور وقت آمریکا، برای کاهش تنفر عمومی از سیاست‌های آمریکا به شعار دفاع از حقوق بشر متوسل شد.
 (۲) به دنبال برگزاری نماز عید فطر در تهران، حکومت پهلوی برای جلوگیری از ادامه تظاهرات و اعتراضات در تهران و چند شهر دیگر حکومت نظامی برقرار کرد.
 (۳) به دنبال اعلام حکومت نظامی در اصفهان توسط دولت آموزگار، مردم قم در اعتراض به مقاله توهین‌آمیز روزنامه اطلاعات علیه امام خمینی قیام کردند.
 (۴) شاه پس از سرکوب تظاهرات دانشجویان و دانش‌آموزان در مقابل تهران، جعفر شریف‌امامی را با شعار آشتی ملی به نخست‌وزیر منصوب کرد.

۱۹۲۰. کدام گزینه از نتایج مهم اقامت چندماهه «امام خمینی» برای انقلاب بود؟

- (الف) افشاکری درباره جنایات رژیم پهلوی با استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی
 (ب) تشکیل شورای انقلاب و معرفی اعضای آن قبل از ورود به بیرون
 (ج) متحد کردن اقشار مختلف مردم، احزاب و گروه‌ها تحت رهبری خود
 (د) فراهم آمدن امکان ملاقات مبارزان با امام و انتشار پیام‌های امام با شتاب بیشتر در ایران
- (۱) الف - د (۲) ب - ج (۳) الف - ج (۴) ب - د

(اردیبهشت ۱۴۰۳)

۱۹۲۱. کدام موارد درباره سوابق دکتر محمد مصدق قبل از تصدی پست نخست‌وزیری در سال ۱۳۲۹ شمسی، درست است؟

- (الف) نماینده مجلس شورای ملی و از مخالفان خلع قاجاریه از سلطنت بود.
 (ب) در مجلس مؤسسان به تغییر سلطنت از قاجاریه به پهلوی رأی نداد.
 (ج) نماینده دوره شانزدهم مجلس شورای ملی بود و با قرارداد الحاقی گس - گلشانیان مخالفت کرد.
 (د) نماینده دوره چهاردهم مجلس شورای ملی و طرفدار سیاست موازنه مثبت بود.
- (۱) الف - ب (۲) الف - ج (۳) ج - د (۴) ب - د

(پلاس ۱۴۰۴)

۱۹۲۲. کدام گزینه یکی از مهم‌ترین اقدامات سازمان مجاهدین خلق در دوران دفاع مقدس است؟

- (۱) استفاده از رسانه‌ها برای مقابله با ایران در جنگ نرم
 (۲) ترور شخصیت‌های برجسته انقلابی مانند شهید مطهری
 (۳) همکاری با گروه فرقان در دادن اطلاعات سری به رژیم صدام
 (۴) تهاجم به داخل خاک ایران پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸

۹ آزمون جامع ۳ پایه دوازدهم

۱۹۲۳. «محمدحسن خان اعتمادالسلطنه» را از نظر انتقاد به تاریخ‌نویسی به کدام مورخ می‌توان شبیه دانست؟

- (۱) محمدجعفر خورموجی که از منتقدان تملق‌گویی بود.
 (۲) میرزا فتحعلی آخوندزاده که تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.
 (۳) رضاقلی‌خان هدایت که به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان داد.
 (۴) ناظم‌الاسلام کرمانی که به نقش مردم و طبقات اجتماعی مختلف در تاریخ توجه کرد.

۱۹۲۴. کدام گزینه در ارتباط با وقایع اروپا در قرن ۱۷ تا ۱۹م درست است؟

- (۱) استقلال آمریکا قبل از انقلاب باشکوه انگلستان و بعد از انقلاب کبیر فرانسه رخ داد.
 (۲) استقلال آمریکا بعد از انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب باشکوه در انگلستان بود.
 (۳) استقلال آمریکا قبل از انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب باشکوه در انگلستان بود.
 (۴) استقلال آمریکا قبل از انقلاب کبیر فرانسه و بعد از انقلاب باشکوه در انگلستان بود.

۱۹۲۵. کدام گزینه درباره «ناصرالدین‌شاه» قاجار درست نیست؟

- (۱) انتشار کتاب و روزنامه را نماد ترقی قلمداد می‌کرد.
 (۲) شور و شوق فراوانی به نوگرایی و اخذ تمدن اروپایی از خود نشان می‌داد.
 (۳) برنامه‌های او به دلیل مخالفت‌های داخلی و تردیدهای شاه به جایی نرسید.
 (۴) اصلاحات عهد او به تغییر اساسی منجر نگردید.

۱۲۷۹. ۳ نوشته‌های تاریخی بخش قابل توجهی از نخستین آثار ترجمه‌شده از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی را تشکیل می‌دادند و با گسترش فعالیت علمی شرق‌شناسان، کتیبه‌های بیستون و طاق بستان رمزگشایی شد و سر هنری راولینسون انگلیسی، نخستین شرق‌شناسی بود که با مطالعه کتیبه بیستون، موفق به خواندن خط میخی شد.

۱۲۸۰. ۴ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه از مورخان مشهور عصر قاجار، یکی از چهره‌های فرهنگی دوره قاجار بود که به ریاست دارالترجمه همایونی برگزیده شد. گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد و میرزا فتحعلی خان آخوندزاده، با اینکه مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.

۱۲۸۲. ۳ رضاقلی خان هدایت در بیان رویدادها از شعر و الفاظ مصنوع استفاده می‌کرد و اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی، غالباً بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود.

۱۲۸۳. ۱ در شیوه تاریخ‌نگاری معاصر، تاریخ‌نویسان و پژوهشگران با استفاده از روش تحقیق علمی، بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آن‌ها، رویدادهای تاریخی را ارزیابی می‌کردند و تراجم جمع ترجمه به معنی شرح حال و زندگی‌نامه بود.

۱۲۸۴. ۲ گسترش کشفیات باستان‌شناسی در ایران، منابع نوینی را پیش روی مورخان قرار داد و زمینه تحولی عمیق و اساسی را در تاریخ‌نگاری فراهم آورد. فعالیت‌های باستان‌شناسان و شرق‌شناسان در برخی موارد از اعتبار و صحت کافی برخوردار نبود و از سوی دیگر، زمینه غارت آثار باستانی و استعمار ملت‌ها را فراهم ساخت.

۱۲۸۵. ۴ یکی از پیشگامان انتقاد به تملق و متکلف‌نویسی، خاوری شیرازی مورخ مشهور زمان فتحعلی‌شاه و نویسنده تاریخ ذوالقرنین است.

۱۲۸۶. ۱ خاوری شیرازی می‌گوید: «تاریخ‌نگار را هم لازم است که راست‌گفتاری پیشه کند... فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند...».

۱۲۸۷. ۱ خاوری شیرازی، مورخ مشهور زمان فتحعلی‌شاه تملق‌گویی را مانند میرزا محمدجعفر خورموجی نکوهش می‌کرد. البته خود همه جا پایبند به این نظر نبوده است.

۱۲۸۸. ۳ میرزا محمدجعفر خورموجی از مورخان عصر ناصری و مؤلف کتاب حقایق‌الآخبار ناصری که از منتقدان تملق‌گویی بوده، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیر کبیر را بازتاب داده است.

۱۲۸۹. ۲ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده، نویسنده رساله ایراد بعد از خاوری شیرازی، نویسنده کتاب تاریخ ذوالقرنین و قبل از ناظم‌الاسلام کرمانی، مؤلف کتاب تاریخ بیداری ایرانیان اقدام به نگارش کتاب خود کرده است.

۱۲۹۰. ۳ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه گام‌های بلندی در حوزه تاریخ‌نویسی عصر قاجار برداشت و سعی کرد آثار خود را تا حدودی از پرده پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد. او در یکی از آثارش به نام صدرالتواریخ، امیر کبیر را ستایش می‌کند.

۱۲۹۱. ۱ نقد علمی تاریخ‌نویسی سنتی، پس از انقلاب مشروطه رایج گردید.

۱۲۹۲. ۲ میرزا محمدجعفر خورموجی در کتاب حقایق‌الآخبار ناصری، نخستین کسی است که واقعیت قتل امیر کبیر را بازتاب داده و محمدحسن خان اعتمادالسلطنه در یکی از آثارش به نام صدرالتواریخ، امیر کبیر را ستایش می‌کند.

۱۲۹۳. ۲ از ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه سفرنامه‌های متعددی به جا مانده است و نشریات، حاوی اطلاعات سودمندی درباره دیدگاه احزاب و گروه‌های سیاسی، اجتماعی و مذهبی هستند.

۱۲۹۴. ۲ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده در رساله ایراد، شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی خان هدایت را به دلیل استفاده او از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی مورد انتقاد قرار داد.

۱۲۶۲. ۲ درگیری‌های پاپ‌ها و پادشاهان در اواخر قرون وسطا، استقلال و آزادی عمل بیشتری برای دولت - شهرهای ایتالیایی به وجود آورد و از دیدگاه مارتین لوتر، آنچه موجب رستگاری انسان می‌شود، ایمان است و نه انجام دادن کارهای نیک. شاهزادگان آلمانی از لوتر حمایت کردند و به پاپ و امپراتور، اعتراض (پروتست) کردند.

۱۲۶۳. ۴ نظریه زمین مرکزی توسط بطلمیوس عنوان شد و دکارت بنیان‌گذار سبک تحقیق در ریاضی بود و آلبوکرک فرماندهی ناوگان دریایی پرتغال را در هند برعهده داشت و نهضت اصلاح دینی با نام مارتین لوتر شناخته می‌شود.

۱۲۶۴. ۲ انسان‌گرایان به شیوه تعلیم و تربیت و محتوای آموزشی که تحت نظارت کلیسا در مدارس و دانشگاه‌ها تدریس می‌شد، انتقاد داشتند و آن‌ها را غیرمفید می‌شمردند. انسان‌گرایان همچنین کلیسا را به خاطر برخی از ناهنجاری‌های اخلاقی کشیشان مورد سرزنش قرار می‌دادند.

۱۲۶۵. ۴ انسان‌گرایان، به شیوه تعلیم و تربیت و محتوای آموزشی که تحت نظارت کلیسا در مدارس و دانشگاه‌ها تدریس می‌شد، انتقاد داشتند و آن‌ها را غیرمفید می‌شمردند. انسان‌گرایان، همچنین کلیسا را به خاطر برخی ناهنجاری‌های اخلاقی کشیشان مورد سرزنش قرار می‌دادند.

۱۲۶۶. ۳ از دیدگاه مارتین لوتر آنچه مایه رستگاری می‌شود، ایمان است و مسئله آموزش گناهان توسط کلیسا را در برابر پرداخت پول و انجام برخی خدمات، مورد نقد قرار داد.

۱۲۶۷. ۳ کلیسا مروج این عقیده بود که انسان فقط برای خدمت به خداوند خلق شده است و دنیاگرایی و میل به لذت‌جویی، او را از رسیدن به سعادت و خوشبختی در جهان آخرت باز می‌دارد.

۱۲۶۸. ۲ در عصر رنسانس و قرون جدید، نگرش علمی اروپاییان در نتیجه آشنایی آنان با پیشرفت‌های علمی مسلمانان و اشاعه اندیشه‌های اومانیستی تغییر کرد.

۱۲۶۹. ۱ پاپ با تکفیر لوتر از امپراتور مقدس روم خواست تا او را سرکوب کند. ۱۲۷۰. ۲ شاهزادگان آلمانی از لوتر حمایت کردند و به پاپ و امپراتور اعتراض (پروتست) کردند، از این رو آنان به پروتستان معروف شدند.

۱۲۷۱. ۳ پاپ با تکفیر لوتر از امپراتور مقدس روم خواست تا او را سرکوب کند ولی شاهزادگان آلمانی از لوتر حمایت کردند و به پاپ و امپراتور اعتراض کردند؛ به همین دلیل آنان به پروتستان (اعتراض‌کنندگان) معروف شدند.

۱۲۷۲. ۱ مهم‌ترین گروه معترض به کلیسا، گروهی از مصلحان دینی بودند که از درون کلیسا پا به عرصه اعتراض و انتقاد نهاده و آموزه‌های کلیسا را درباره انسان و خدا به چالش کشیدند.

۱۲۷۳. ۲ نهضت پروتستان موجب تقویت پادشاهان و دولت‌های ملی و رشد اندیشه ملی‌گرایی در اروپا شد.

۱۲۷۴. ۴ بررسی عبارت‌های نادرست: ب مدارس عالی و دانشگاه‌های تازه تأسیس ایتالیایی در استفاده از آثار و نوشته‌های دانشمندان مسلمان پیشگام بودند. ج بورژواها نگرش و علایق متفاوتی با فئودال‌ها و شوالیه‌ها داشتند.

۱۲۷۵. ۲ فرانسیس بیکن از طرفداران روش شناخت تجربی در مطالعات علمی و دکارت بنیان‌گذار سبک تحقیق در ریاضی بود.

پایه دوازدهم درس اول

۱۲۷۶. ۲ سبک نگارش در نوشته‌های تاریخ‌نگاران سنتی، در بسیاری موارد سخت است و تحلیل و تفسیر در این آثار کمتر به چشم می‌خورد.

۱۲۷۷. ۱ کتاب جهانگشای نادری اثر میرزا مهدی خان استرآبادی است.

۱۲۷۸. ۲ جنگ‌های ایران و روسیه در دوران پادشاهی فتحعلی‌شاه قاجار، توجه زمامداران و نخبگان ایران را به دنیای غرب جلب کرد و از زمان عباس میرزا (ولیعهد فتحعلی‌شاه) ترجمه آثار اروپایی به تدریج آغاز شد.

پاسخ‌نامه

۱۲۹۵. ۴ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده، یکی از متفکران دوره قاجار، با اینکه مورخ نبود، تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد.
۱۲۹۶. ۳ سفرنامه‌ها حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره موضوع‌های اقتصادی مانند مالیات، گمرک، راه‌ها، مسائل اجتماعی از قبیل آداب و رسوم، پوشاک و تغذیه و مباحث فرهنگی، دینی، هنری و معماری هستند و روزنامه وقایع اتفاقیه بعدها به روزنامه «دولت علیه ایران» تغییر نام داد.
۱۲۹۷. ۱ تاریخ‌نگاران سنتی آثار خود را غالباً با خصوصیات ادبی تألیف می‌کردند و تحلیل و تفسیر، کمتر در آثار آنان به چشم می‌خورد و بیش از آنکه مورخ حقیقت باشند، کاتب دربار بودند و سبک نگارش نیز در بسیاری موارد، سخت است.
۱۲۹۸. ۱ گسترش مدارس جدید، تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به‌عنوان یک رشته علمی در دوره معاصر، به ترویج و توسعه روش پژوهش علمی تاریخ در ایران کمک شایانی کرد.
۱۲۹۹. ۱ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه صاحب اثر صدرالتواریخ سعی می‌کرد آثار خود را تا حدودی از پرده پوشی‌ها و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد.
- بررسی سایر گزینه‌ها:** ۲ خاوری شیرازی ۳ میرزا محمدناظم الاسلام کرمانی ۴ میرزا محمدجعفر خورموجی
۱۳۰۰. ۲ در تاریخ‌نویسی معاصر، به برخی جنبه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی حیات انسانی بیشتر توجه می‌شود.
۱۳۰۱. ۴ انقلاب مشروطیت تأثیر عمیقی بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی داشت و این بینش در کتاب تاریخ بیداری ایرانیان نوشته میرزا محمدناظم الاسلام کرمانی پدیدار شده است.
۱۳۰۲. ۳ تاریخ بیداری ایرانیان نوشته میرزا محمدناظم الاسلام کرمانی است.
۱۳۰۳. ۳ انقلاب مشروطیت تأثیر عمیقی بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی از جمله ناظم الاسلام کرمانی داشت که در کتاب تاریخ بیداری ایرانیان پدیدار شده است. نویسنده این کتاب ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.
۱۳۰۴. ۴ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده یکی از متفکران دوره قاجار، با اینکه مورخ نبود، تاریخ‌نویسی را در رساله ایراد خود، به شیوه علمی نقد کرد.
- بررسی سایر گزینه‌ها:** ۱ خاوری شیرازی ۲ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه ۳ رضاقلی خان هدایت
۱۳۰۵. ۴ خاطرات حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و شرح حال رجال دوره معاصر هستند که به‌ندرت در سایر منابع یافت می‌شوند.
۱۳۰۶. ۲ استفاده از روش تحقیق علمی مربوط به «روش» و انقلاب مشروطیت مربوط به «بینش» در تاریخ‌نگاری معاصر است.
۱۳۰۷. ۳ خاوری شیرازی به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه نشان داد و تملق‌گویی را نکوهش کرد.
۱۳۰۸. ۱ اولین روزنامه ایران را میرزا صالح شیرازی، یکی از دانشجویان اعزامی به انگلستان با عنوان کاغذ اخبار در تهران منتشر کرد.
۱۳۰۹. ۱ رضاقلی خان هدایت در بیان رویدادها از شعر و الفاظ مصنوع استفاده می‌کرد.
- بررسی سایر گزینه‌ها:** ۲ خاوری شیرازی ۳ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده ۴ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه
۱۳۱۰. ۳ به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به نشر روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند.
۱۳۱۱. ۳ میرزا محمدناظم الاسلام کرمانی، نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان، ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.
۱۳۱۲. ۲ میرزا محمدجعفر خورموجی صاحب کتاب حقایق الاخبار ناصری و محمدحسن خان اعتمادالسلطنه صاحب کتاب صدرالتواریخ، هر دو از نویسندگان دوره ناصرالدین شاه بودند که به موضوع امیرکبیر در کتابشان اشاره کرده‌اند.

۱۳۱۳. ۲ در بسیاری از کشورهای جهان، محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها و استفاده محققان ایجاد شده است که به آن آرشیو گفته می‌شود.

پایه دوازدهم درس دوم

۱۳۱۴. ۳ افغان‌ها به دلیل ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری، نتوانستند حاکمیت مقتدری تشکیل دهند و روسیه و عثمانی در این ایام بخش‌هایی از شمال و غرب میهن ما را اشغال کردند.
۱۳۱۵. ۱ در عصر صفوی، بخشی از ایل افشار را برای محافظت از مرزهای خراسان در برابر هجوم ازبکان به نواحی شمال آن دیار کوچاندند.
۱۳۱۶. ۴ پس از تسلط افغان‌ها بر اصفهان، یکی از پسران شاهسلطان حسین صفوی به نام تهماسب، برای گردآوری نیرو و بازگرداندن حکومت صفویان، از پایتخت گریخت.
۱۳۱۷. ۲ نادر افشار به همراه فتحعلی خان قاجار با پیوستن به تهماسب در نخستین گام، خراسان را تصرف کردند.
۱۳۱۸. ۱ نادر افشار و فتحعلی خان قاجار بعد از پیوستن به سپاه تهماسب دوم، در نخستین گام خراسان را تصرف کردند و پس از کشته شدن فتحعلی خان قاجار، عهده‌دار فرماندهی سپاه تهماسب دوم و سپس مهاباد تبرد باروسیه و عثمانی شد.
۱۳۱۹. ۲ پس از کشته شدن فتحعلی خان قاجار، نادر ابتکار عمل را به دست گرفت و فرماندهی سپاه تهماسب را بر عهده گرفت و طی چندین جنگ، افغان‌ها را شکست داد.
۱۳۲۰. ۳ روس‌ها با مشاهده توان نظامی نادر و جنگجویانش، پیش از برخورد نظامی، نیروهای خود را از ایران بیرون بردند و پیروزی‌های برق‌آسای نادر در جنگ‌های داخلی و خارجی، زمینه نشستن او بر تخت شاهی را فراهم آورد.
۱۳۲۱. ۱ نادر نخست تهماسب دوم را به بهانه بی‌کفایتی از سلطنت خلع کرد و سپس بزرگان کشور، علما و سران ایل‌ها و طوایف را به شورای دشت مغان فراخواند.
۱۳۲۲. ۴ مهم‌ترین شرایط نادر برای پذیرش سلطنت عبارت‌اند از: ۱- موروثی شدن سلطنت در خاندان او ۲- حمایت نکردن بزرگان و رؤسای طوایف از خاندان صفوی ۳- حل اختلافات مذهبی با عثمانی
۱۳۲۳. ۱ نادر پس از به سلطنت رسیدن، برای حل مشکلات با عثمانی‌ها به‌ویژه اختلافات مذهبی بسیار تلاش کرد و در حین سرکوب شورشی در خراسان به قتل رسید و شاه‌رخ، نوه نادر، به شهر مشهد بسنده کرد و حکومتش توسط آقامحمدخان قاجار از میان برداشته شد.
۱۳۲۴. ۳ تلاش نادرشاه برای حل مشکلات سیاسی و مذهبی با عثمانی، به دلیل کارشکنی‌های عثمانی و گرفتاری‌های داخلی و خارجی نادر، نتیجه چندانی مطلوبی نداشت.
۱۳۲۵. ۱ از جمله عوامل مهم در عدم ایجاد ثبات و امنیت پایدار انتقال آرام قدرت و تثبیت حکومت افشار، بدگمانی نادر به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان در سال‌های پایانی حکومتش بود.
- بررسی سایر گزینه‌ها:** ۲ و ۳ سایر عوامل در این زمینه هستند. ۴ مورد انحرافی است.
۱۳۲۶. ۲ معاهده صلح بین ایران و عثمانی تا اواخر حکومت کریم خان که سپاه زندیه بصره را تصرف کرد، دوام آورد و دربار کم‌تجمل، آرامش و ثبات سیاسی نسبی، کاهش مالیات‌ها و تلاش کریم خان برای تثبیت قیمت کالاها از جمله عوامل مؤثر در رونق اقتصادی این دوره بود.
۱۳۲۷. ۲ کریم خان بر خلاف نادر از ادامه لشکرکشی و جنگ برای در اختیار گرفتن سایر مناطق ایران دست کشید و همین امر، موجبات آرامش، رونق و آبادانی قلمرو او، به‌ویژه شیراز، پایتخت زندیان را فراهم ساخت.
۱۳۲۸. ۱ لطفعلی خان زند به دلیل اشتباهات نظامی و روی گردانی افرادی چون ابراهیم خان کلانتر از دربارش، از آقامحمدخان قاجار شکست خورد و پس از دستگیری کشته شد.

۱۳۴۵. ۴ امپراتوری مسلمان عثمانی در قرن ۱۸م بر بخش‌های وسیعی از شمال آفریقا و آسیای غربی تا اروپای شرقی حکومت می‌کرد.
۱۳۴۶. ۳ تقریباً هم‌زمان با روی کار آمدن افشارها، مجموعه عوامل مختلف داخلی و همچنین نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری، موجب ضعف و زوال عثمانی شد و این امپراتوری تا پایان جنگ جهانی اول به حیات خود ادامه داد.
۱۳۴۷. ۱ افغان‌ها به دلیل ناتوانی در تسلط بر تمام قلمرو صفوی و ناآشنایی با اصول کشورداری، نتوانستند حاکمیت مقتدری تشکیل دهند.
۱۳۴۸. ۴ کشورهای اروپایی در واقع به دنبال گسترش مستعمرات و تأمین منافع اقتصادی و سیاسی خود در امپراتوری وسیع عثمانی بودند، ولی وجود رقابت بین دولت‌های اروپایی مانع شد که عثمانی به‌طور کامل تحت سلطه یکی از آنان دربیاید.
۱۳۴۹. ۳ کشورهای اروپایی به‌ویژه انگلستان، روسیه، فرانسه و اتریش به بهانه دفاع از حقوق اقلیت‌ها در امور داخلی عثمانی دخالت می‌کردند.
۱۳۵۰. ۲ حکومت گورکانیان هند یا مغولان کبیر را محمد بابر، نواده تیمور گورکانی، تأسیس کرد و اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان، سوءمدیریت و ضعف شاهان، دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان و ورود استعمارگران به این سرزمین از عوامل اصلی ضعف و انحطاط گورکانیان هند بود.
۱۳۵۱. ۳ پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها نخستین استعمارگرانی بودند که به هند وارد شدند و بهادرشاه دوم آخرین فرمانروای گورکانی هند توسط کمپانی هند شرقی انگلستان از قدرت برکنار و به برمه تبعید شد.
۱۳۵۲. ۱ در سده ۱۸ م، دولت‌های فرانسه، هلند و انگلستان وارد هندوستان شدند و با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری بانام کمپانی هند شرقی فعالیت‌های استعماری خود را گسترش دادند.
۱۳۵۳. ۲ انگلیسی‌ها برای حفظ سلطه خویش در هند، اقدام به دست‌اندازی بر سرزمین‌های مجاور و مداخله در امور کشورهای همسایه هند از جمله ایران کردند و سرانجام در سال ۱۸۵۷م پس از سرکوب شورش سربازان هندی، دولت انگلستان رسماً هند را جزئی از قلمرو خویش اعلام کرد.
۱۳۵۴. ۱ به تدریج استعمارگران اروپایی با دامن زدن به اختلافات دینی و قومی در هند، بخش‌هایی از آن سرزمین را تصرف کردند و انگلیسی‌ها با غارت سرزمین ثروتمند هند قدرت خود را در جهان توسعه دادند.
۱۳۵۵. ۲ انقلاب صنعتی دو پیامد اقتصادی و اجتماعی داشت: ۱- گسترش استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی ۲- افزایش استثمار و بهره‌کشی از کارگران در داخل اروپا
۱۳۵۶. ۱ کرامول به دلایل مذهبی با مجلس درگیر شد و آن را منحل کرد.
۱۳۵۷. ۲ یکی از پیامدهای انقلاب باشکوه انگلستان این بود که منشأ الهی سلطنت رانفی‌کنند و مجلس منشأ قدرت و تعیین‌کننده اختیارات پادشاه شناخته شد.
۱۳۵۸. ۳ پس از پیروزی مجلس بر چارلز یکم، پادشاه انگلستان، کرامول نظام پادشاهی را برانداخت و خود رئیس‌جمهور شد و سپس به دلایل مذهبی با مجلس درگیر شد و آن را منحل کرد.
۱۳۵۹. ۳ انگلستان پس از انقلاب باشکوه، به‌ویژه در دوران حکومت طولانی ملکه ویکتوریا به قدرت اول جهان تبدیل شد.
۱۳۶۰. ۴ بررسی عبارت‌های نادرست: الف) با کشته شدن لطفعلی خان زند، سلسله زندیه منقرض شد. د) در دوره کریم‌خان زند، شهرهای شیراز و بوشهر به مراکز مهم تجارت داخلی و خارجی تبدیل شدند.
۱۳۶۱. ۳ در نتیجه وضع مالیات‌های سنگین توسط دولت انگلیس و تحریکات فرانسویان، مردم آمریکا برای رسیدن به استقلال، وارد جنگ طولانی با انگلستان شدند و پس از رسیدن به استقلال، جورج واشینگتن به‌عنوان نخستین رئیس‌جمهور این کشور انتخاب شد.
۱۳۶۲. ۳ دولت آمریکا با بهره‌گیری از نیروی کار بردگان آفریقایی، اقتصاد خود را توسعه بخشید.
۱۳۶۳. ۲ دولت آمریکا پس از استقلال این کشور، با پیشروی به سوی غرب و گسترش وسیع سرخ‌پوستان، سرزمین‌های وسیعی را تصاحب کرد.

۱۳۲۹. ۲ مهم‌ترین مسائل خارجی ایران در دوره افشاریه و زندیه، برخورد‌های سیاسی-نظامی با همسایگان غربی (عثمانی) و شمالی (روسیه) بود.
۱۳۳۰. ۲ مناسبات سیاسی و اقتصادی ایران با جهان خارج در دوران افشاریه و زندیه به علت درگیری‌های داخلی و بی‌ثباتی سیاسی نسبت به عصر صفوی کاهش چشمگیری یافت.
۱۳۳۱. ۴ معاهده صلح بین ایران و عثمانی تا اواخر حکومت کریم‌خان که سپاه زندیه، بصره را تصرف کرد، دوام آورد.
۱۳۳۲. ۱ نادرشاه برای انگلیسی‌ها، معافیت‌های گمرکی در نظر گرفت و درصدد برآمد از دانش آنان در زمینه تأسیس نیروی دریایی در دریای مازندران و خلیج فارس استفاده کند. به همین منظور جان التون انگلیسی را استخدام کرد.
۱۳۳۳. ۴ سازمان اداری و دیوانی ایران در عصر افشاریه و زندیه تا حدودی به سبب حاکمیت عناصر ایلی، غلبه تفکر نظامی‌گری، بی‌ثباتی سیاسی و کوتاه بودن دوران استقرار سلسله‌های مذکور، اعتبار و قوت سابق را نداشت و حکومت نادرشاه بر اقتدارگرایی مطلق شاه و تمرکز بر امور نظامی و ارتش متکی بود.
۱۳۳۴. ۱ شعر و ادب فارسی در دوره زندیه تحول چشمگیری یافت و محققان از آن با عنوان «نهضت بازگشت ادبی» یاد کرده‌اند و چهره‌های برجسته این سبک ادبی به سبک خراسانی و شیوه شعری چون فرخی، عنصری، سعدی و حافظ شعر سرودند و شهر اصفهان در دوره نادرشاه بازسازی شد و کاخ خورشید در این دوره ساخته شد.
۱۳۳۵. ۴ مالیات‌های سنگینی که از مردم برای تأمین هزینه‌های نظامی گرفته می‌شد، نابسامانی‌های اقتصادی را در دوره نادرشاه تشدید کرد.
۱۳۳۶. ۳ تداوم جنگ‌های داخلی و خارجی در زمان نادرشاه و نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده به کاهش شدید نیروی انسانی در بخش کشاورزی انجامید.
۱۳۳۷. ۴ ورود هنرمندان هندی به ایران در دوره نادرشاه موجب تلفیق هنر ایرانی با هنر این کشور شد و دلیل رونق هنر و معماری در دوره کریم‌خان زند، مدارا و احترام کریم‌خان نسبت به هنرمندان بود و نوعی از بناها با کاربرد تفریحی که در دوره زندیه گسترش یافت، به کلاه‌فرنگی معروف بود.
۱۳۳۸. ۲ در قرن نوزدهم میلادی به عثمانی، امپراتور بیمار اروپا گفته می‌شد و در فرانسه گروهی که به اصحاب دایرةالمعارف شهرت داشتند، با طرح مباحث علمی و ادبی شروع به انتقاد از وضع موجود کردند.
۱۳۳۹. ۳ سرزمین ایالات متحده آمریکا تا قرن هجدهم میلادی شامل تنها چند ایالت در ساحل اقیانوس اطلس بود که انگلستان بر اکثر این مناطق حکومت می‌کرد و روسو تشکیل حکومت را حاصل قراردادی اجتماعی می‌دانست.
۱۳۴۰. ۱ تا اواخر قرن ۱۸ م عامل اصلی تولید نیروی بازوی انسان بود. انقلاب صنعتی با اختراع و تکمیل ماشین بخار در انگلستان آغاز شد. نخستین تحول صنعتی نیز در نساجی و پارچه‌بافی صورت گرفت. در انقلاب صنعتی، نیروی محرکه آب و سپس بخار جایگزین نیروی جسمی انسان شد.
۱۳۴۱. ۴ بررسی عبارت‌های نادرست: ب) بقایای خاندان صفوی را نتوانست به‌طور کامل حذف کند. ج) تأسیس نیروی دریایی در ایران به زمان داریوش یکم هخامنشی باز می‌گردد.
۱۳۴۲. ۱ مکتب نقاشی شیراز که در دوره مغولان شکل گرفته بود، در زمان زندیه به اوج رونق و زیبایی رسید.
۱۳۴۳. ۴ در فاصله سال‌های ۱۱۴۸ تا ۱۱۹۳ ق، در دوران حکومت سلسله‌های افشار و زندیه اوضاع هنری ایران به این صورت بود که ورود هنرمندان و صنعتگران هندی پس از فتوحات نادر در هند، موجب تلفیق هنر ایرانی و هندی شد و در دوره زندیه، نقاشان به تدریج هنر خود را با معیارهای هنری اروپا تطبیق دادند.
۱۳۴۴. ۱ سده‌های هفدهم تا نوزدهم میلادی دو سوی عالم (شرق و غرب)، وضعیت دوگانه داشت و در جانب غرب، امپراتوری‌ها و دولت‌های روسیه، فرانسه و انگلستان در مسیر قدرت و شکوفایی قرار داشتند.

۱۳۶۴. ۲ کشور فرانسه در قرن ۱۸ م به سبب شکست نظامی از انگلستان و صرف منابع مالی هنگفت در سرزمین آمریکا، با ورشکستگی اقتصادی و ضعف سیاسی و نظامی روبه‌رو شد.

۱۳۶۵. ۱ جامعه فرانسه در قرن ۱۸ م دارای سه طبقه اجتماعی مشخص بود و طبقه متوسط، از اینکه طبقه ممتاز برایشان امتیازی قائل نبود، به شدت ناراضی بودند. ۱۳۶۶. ۳ جامعه فرانسه در آستانه انقلاب دارای سه طبقه مشخص بود و طبقه متوسط اغلب تحصیل کرده بودند و مشاغلی همچون وکالت، نویسندگی، طبابت، روزنامه‌نگاری و تجارت داشتند.

۱۳۶۷. ۳ طبقه فقیر فرانسه که بار اصلی مالیات‌ها و خدمات نظامی بر دوش آنان بود، حکومت لویی شانزدهم و طبقه ممتاز را عامل سیه‌روزی خود می‌دانستند.

۱۳۶۸. ۴ لطفعلی خان زند با وجود شجاعت و لیاقت، نتوانست سلسله زند را حفظ کند و به دلیل اشتباهات نظامی و روی گردانی افرادی چون ابراهیم خان کلاتر از دربارش، از آقامحمدخان شکست خورد و پس از دستگیری کشته شد. ۱۳۶۹. ۴ ولتر از اطاعت انسان از عقل مادی و مبارزه با خرافات سخن می‌گفت.

۱۳۷۰. ۳ **بررسی عبارت های نادرست:** الف روسیه تا قبل از به قدرت رسیدن پتر کبیر در رقابت استعماری اروپاییان جایگاهی نداشت. ج ولتر از اطاعت انسان از عقل مادی و مبارزه با خرافات سخن گفت.

۱۳۷۱. ۱ در ۱۴ ژوئیه ۱۷۸۹ مردم اغلب بینوا و خشمگین پاریس با حمله به زندان باستیل انقلاب خود را آغاز کردند.

۱۳۷۲. ۴ انقلاب کبیر فرانسه و انتخاب جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس‌جمهور آمریکا هر دو در سال ۱۷۸۹ م بوده است.

۱۳۷۳. ۳ غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم از یک سو و تجملات و ولخرجی‌های او و درباریان از سوی دیگر، آتش خشم مردم را شعله‌ور ساخت.

۱۳۷۴. ۲ مردم پاریس پس از حمله به زندان باستیل، انقلاب خود را آغاز کردند و سرانجام لویی شانزدهم، پادشاه مستبد فرانسه را وادار به امضای قانون اساسی جدید و پذیرش نظام مشروطه سلطنتی کردند.

۱۳۷۵. ۱ اعدام لویی شانزدهم و همسرش و بسیاری از مخالفان با گیوتین و نیز افکار و شعارهای آزادی‌خواهانه انقلابیون، موجب ترس و خشم دولت‌ها در کشورهای اروپایی شد و ناپلئون با اجرای یک کودتا قدرت را به دست گرفت.

۱۳۷۶. ۱ تداوم جنگ‌های داخلی و خارجی در زمان نادرشاه و نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده، به کاهش شدید نیروی انسانی در بخش کشاورزی انجامید.

۱۳۷۷. ۳ پتر کبیر (۱۷۲۵ م) با استخدام کارشناسان اروپایی، تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید و تقویت ارتش، به ویژه نیروی دریایی، این کشور را وارد مسابقه استعمار کرد.

۱۳۷۸. ۱ دو پیامد انقلاب صنعتی عبارت بودند از: ۱- گسترش استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی و نیز ۲- افزایش استثمار و بهره‌کشی از کارگران در داخل اروپا. انقلاب صنعتی، مسائل و مشکلات بزرگی همچون گسترش بی‌رویه شهرها، رشد سریع جمعیت، به وجود آمدن فاصله طبقاتی، نارضایتی‌های اجتماعی و اقتصادی و آلودگی‌های زیست‌محیطی را به وجود آورد.

۱۳۷۹. ۴ سرازیر شدن ثروت افسانه‌ای سرزمین‌های استعمارشده‌ای مانند هند و آمریکا (قبل از قرن ۱۸) و همچنین نظام گسترده برده‌داری و تجارت پرسود آن نیز، به شکل‌گیری انقلاب صنعتی کمک کرد.

۱۳۸۰. ۲ انقلاب صنعتی موجب تغییر مناسبات انسانی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا و جهان شد: زیرا در نتیجه صنعتی شدن، کشورهای اروپایی به مواد اولیه، نیروی کار ارزان، بازار فروش محصولات، سرمایه مادی فراوان و حمایت دولت‌ها نیاز پیدا کردند.

۱۳۸۱. ۴ پتر کبیر با استخدام کارشناسان اروپایی، تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید و تقویت ارتش به ویژه نیروی دریایی، روسیه را وارد مسابقه استعمار کرد.

۱۳۸۲. ۴ یکی از برنامه‌های پتر کبیر برای قدرتمند شدن روسیه، گسترش سرزمین روسیه و دستیابی به دریاهای آزاد برای کسب منافع تجاری و سیاسی بود. برای رسیدن به این اهداف، روس‌ها در نواحی شرقی اروپا و حوزه دریاهای بالتیک، سیاه و مازندران اقدامات نظامی وسیعی انجام دادند.

۱۳۸۳. ۳ یکی از برنامه‌های پتر کبیر برای قدرتمند شدن روسیه، گسترش سرزمین روسیه و دستیابی به دریاهای آزاد برای کسب منافع تجاری و سیاسی بود که جانشینان او تلاش کردند به آن عمل کنند.

پایه دوازدهم درس سوم

۱۳۸۴. ۲ شاه‌عباس اول برای مقابله با حملات ازبکان، ایل قاجار را به مناطق شمال شرقی ایران کوچاند.

۱۳۸۵. ۱ آقامحمدخان پسر بزرگ محمدحسن خان قاجار بود که پس از مرگ کریم‌خان، فرصت را غنیمت شمرد و از شیراز به استرآباد (گرگان) رفت.

۱۳۸۶. ۳ آقامحمدخان نخست نواحی شمالی و مرکزی ایران را تصرف کرد و تهران را پایتخت خود قرار داد و پس از تاج‌گذاری به خراسان لشکرکشی کرد.

۱۳۸۷. ۲ آقامحمدخان پس از غلبه بر لطفعلی خان زند و سرکوب طغیان حاکم گرجستان، در تهران تاج‌گذاری کرد.

۱۳۸۸. ۱ در زمان صدارت حاجی میرزا آقاسی، نفوذ دولت‌های روسیه و انگلستان در ایران عصر قاجاری افزایش یافت و میرزا حسین خان سپهسالار نقش مؤثری در تشویق ناصرالدین‌شاه برای سفر به فرنگ و اخذ تمدن اروپایی داشت.

۱۳۸۹. ۳ سال‌های نخست سلطنت فتحعلی‌شاه به سرکوب شورش‌های داخلی و تحکیم پادشاهی در خاندان قاجار گذشت. او در حفظ یکپارچگی کشور و سروسامان دادن به اوضاع داخلی موفق بود اما در مقابله با تهاجم نظامی و نفوذ سیاسی کشورهای اروپایی ناکام ماند.

۱۳۹۰. ۴ در دوران سلطنت نسبتاً طولانی فتحعلی‌شاه، حکومت قاجار از یک سو با تهاجم نظامی گسترده روسیه و از سوی دیگر با رقابت دولت‌های انگلستان و فرانسه برای نفوذ سیاسی و اقتصادی در ایران مواجه بود.

۱۳۹۱. ۱ محمدمیرزا پسر عباس‌میرزا با تدبیر میرزا ابوالقاسم خان فراهانی و سرکوب چند تن از عموها و برادران خود که مدعی سلطنت بودند، به تخت پادشاهی نشست.

۱۳۹۲. ۲ ایستادگی میرزا ابوالقاسم خان فراهانی در مقابل زیاده‌خواهی‌های انگلیسی‌ها و تلاش او برای کاستن از دخالت ناروای محمدشاه و درباریان در امور کشور موجب بدبینی شاه نسبت به او شد و پس از هفت ماه وزارت بر کنار و به قتل رسید و به جای او حاجی میرزا آقاسی بر مسند صدارت نشست.

۱۳۹۳. ۳ در دوران صدرات میرزا آقاسی، نفوذ دولت‌های روسیه و انگلستان در ایران افزایش یافت.

۱۳۹۴. ۴ پرسابقه‌ترین و گسترده‌ترین وزارتخانه در اوایل دوران قاجار، وزارت مالیه بود که توسط مستوفی‌الممالک اداره می‌شد و انگلیسی‌ها طبق قرارداد گلداسمیت، مناطقی از سیستان و بلوچستان را از ایران جدا و ضمیمه خاک هندوستان کردند.

۱۳۹۵. ۲ مستوفیان مسئولیت محاسبه و گردآوری مالیات‌ها و نظارت بر املاک دیوانی و سلطنتی (خاصه) را بر عهده داشتند. روس‌ها قرارداد تجاری را ضمیمه عهدنامه ترکمانچای کردند و امتیاز تأسیس بانک استقراضی را در ایران به دست آوردند.

۱۳۹۶. ۳ برنامه‌های میرزا حسین خان سپهسالار به سبب مخالفت‌های داخلی و تردیدهای ناصرالدین‌شاه به جایی نرسید. ناصرالدین‌شاه مدرسه دارالفنون را نماد ترقی قلمداد می‌کرد.

۱۳۹۷. ۴ ناصرالدین شاه اگرچه ضرورت نوگرایی و جبران عقب‌ماندگی کشور را درک کرده بود، از نتایج سیاسی آن، که کاهش قدرت و اختیارات نامحدود شاه بود، به شدت وحشت داشت.

۱۸۶۹. ۱ هم‌زمان با قدرت‌گیری دولت صفوی در ایران، یکی از نوادگان تیمور به نام ظهیرالدین محمد بابر در هندوستان قدرت را به دست گرفت.

۱۸۷۰. ۳ غیاث‌الدین خواندمیر که در دوره شاه اسماعیل یکم زندگی می‌کرد. در این دوره مکتب نگارگری تبریز شکل گرفت.

- حسن بیگ روملو در زمان شاه‌تهماسب زندگی می‌کرد. در این دوره مکتب نگارگری قزوین شکل گرفت.

- اسکندربیک منشی در زمان شاه‌عباس یکم زندگی می‌کرد. در این دوره مکتب نگارگری اصفهان شکل گرفت.

پایه یازدهم جامع ۲

۱۸۷۱. ۱ یکی دیگر از گونه‌های تاریخ‌نگاری که در دوره اسلامی در ایران رواج یافت، تاریخ‌های سلسله‌ای بود. فرمانروایان بزرگ و کوچک به‌منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود، معمولاً ادیبان و دانشمندان را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند.

۱۸۷۲. ۱ خواجه نظام‌الملک در تلاش بود حکومت مرکزی را از طریق تقویت و توسعه نظام اداری، تقویت کند و شاه‌عباس اول به‌منظور تقویت قدرت سیاسی و نظامی دولت مرکزی، اقدام به ایجاد سپاهی دائمی و حرفه‌ای کرد.

۱۸۷۳. ۱

- رفتارهای منافقان مدینه ← قرآن

- آغاز دعوت عمومی ← قرآن (سوره حجر، آیه ۹۴)

- وضعیت اجتماعی و فرهنگی دوره جاهلیت ← قرآن

۱۸۷۴. ۳ جنگ خندق در سال پنجم هجرت و محاصره قبیله یهودی بنی‌نضیر در سال چهارم هجرت و تغییر قبیله مسلمانان در سال دوم هجرت صورت گرفت.

۱۸۷۵. ۳ رفتار مسالمت‌آمیز و مدارا جوانه پیروان اسلام با مسیحیان به هنگام فتح شام و امید به آزادی مذهبی در زیر سایه حکومت مسلمانان، تأثیر بسزایی در متحد نشدن مصریان با رومیان داشت.

۱۸۷۶. ۴ پس از مرگ هشام بن عبدالملک و تشدید اختلاف و نزاع در خاندان بنی‌امیه، فعالیت شبکه تبلیغاتی عباسیان به طرز چشمگیری افزایش یافت.

۱۸۷۷. ۲ **بررسی عبارت‌های نادرست: الف** جنگ جولای، پس از سقوط تیسفون، با بقایای ارتش ساسانی صورت گرفت. **ج** در جنگ قادسیه بود که خبر پیروزی خیره‌کننده اعراب مسلمان بر رومیان در شام، موجب تقویت روحیه و انگیزه جنگاوران عرب شد.

۱۸۷۸. ۲ فارابی و زکریای رازی در نیمه دوم قرن سوم قمری و ابن‌سینا و ابوریحان بیرونی در نیمه دوم قرن چهارم و پنجم زندگی می‌کردند.

۱۸۷۹. ۲ هنگام ضعف سامانیان، محمود، فرزند سبکتگین که سپهسالار سامانیان در خراسان بود، در شهر غزنه حکومتی مستقل تأسیس کرد و به‌دنبال مرگ ملک‌شاه و وزیر او خواجه نظام‌الملک توسی، حکومت سلجوقیان در اثر اختلافات فراوان بر سر قدرت و جانشینی دچار ضعف شد.

۱۸۸۰. ۲ **بررسی عبارت‌های نادرست: ب** هنر سفالگری در دوره سلجوقی گرچه به کیفیت دوره سامانی نرسید، اما با استفاده از نقوش جانوری و گیاهی توسعه یافت. **د** مجموعه تاریخی امیر چخماق یزد مربوط به دوره تیموریان است.

۱۸۸۱. ۱ **بررسی عبارت‌های نادرست:**

ب در دوره شاه‌عباس اول درآمد اراضی خاصه که متعلق به شاه بود، صرف هزینه سپاه می‌شد. **ج** شیخ صفی‌الدین اردبیلی در قرن هشتم هجری قمری، شاگرد و مرید شیخ زاهد گیلانی بود و مریدان بسیاری را به‌ویژه از قبایل ترک جذب کرد.

۱۸۸۲. ۴ در سده‌های ۱۲ و ۱۳ م با احیای شهرها و رشد تجارت، به تدریج شاهان نیرومندی در اروپا به‌ویژه در انگلستان و فرانسه بر سر کار آمدند.

۱۸۸۳. ۱ مهم‌تر از همه منتقدین به کلیسا، گروهی از مصلحان دینی بودند که از درون کلیسا پا به عرصه اعتراض و انتقاد نهاد و آموزه‌های کلیسا را درباره انسان و خدا به چالش کشیدند.

پایه یازدهم جامع ۳

۱۸۸۴. ۳ کتاب سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی، وزیر مقتدر عصر سلجوقی، اطلاعات سودمندی در خصوص چگونگی اداره کشور و تشکیلات و نهادهای اداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی ارائه می‌دهد.

بررسی سایر گزینه‌ها: ۱ ابن‌عرب‌شاه **۲** عنصرالمعالی

۱۸۸۵. ۳ کتاب فتوح‌البلدان به روش ترکیبی نگارش شده است. در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است و امکان دارد برخی از جنبه‌های خبر از چشم او دور بماند و کتاب تاریخ طبری به روش روایی نگارش شده است. شاید یکی از معایب این سبک تاریخ‌نگاری این باشد که نویسندگان به دور از هرگونه نقد و انتقاد، هیچ نظری درباره درستی و نادرستی خبر ارائه نمی‌دهند.

۱۸۸۶. ۳ پس از آنکه سران قریش در جلب رضایت ابوطالب برای دست برداشتن از حمایت رسول خدا ناکام ماندند، تصمیم گرفتند بنی‌هاشم را تحت محاصره اجتماعی و اقتصادی قرار دهند.

۱۸۸۷. ۲ مردم یثرب برخلاف مکیان، روابط تجاری و سیاسی گسترده‌ای با قبایل و ساکنان دیگر شهرها و مناطق عربستان و کشورهای همسایه نداشتند و اغلب مردم شهر ثروتمند نبوده و به کار کشاورزی اشتغال داشتند.

بررسی عبارت‌های نادرست: ب و د حضور یهودیان در آن شهر، سبب شده بود که بت‌پرستان، اخبار و اطلاعاتی درباره تاریخ پیامبران الهی کسب نمایند. آنان همچنین مطالبی از پیروان دین یهود درباره بهشت و جهنم و ظهور پیامبری جدید شنیده بودند.

۱۸۸۸. ۲ **بررسی عبارت‌های نادرست: ب** بابه‌شهادت رسیدن حضرت علی (ع) در شام خود را خلیفه خواند و از مردم آنجا بیعت گرفت. **ج** معاویه برای رسیدن به اهداف قدرت‌طلبانه‌ای که در سر داشت، خود را خون‌خواه عثمان معرفی کرد.

۱۸۸۹. ۳ زمانی که خلافت فاطمیان در زمان مستنصر در اوج قدرت بود، دامنه قدرت سیاسی و اداری خلفای عباسی به عراق و سرانجام به بغداد محدود شد.

۱۸۹۰. ۴ تشکیل دیوان چند به پیشنهاد هرمزان، سردار ایرانی، در زمان خلافت عمر بوده و به دستور عبدالملک مروان، خلیفه اموی، خط و زبان دیوان از فارسی به عربی بازگردانده شد.

۱۸۹۱. ۴ جنگ جولای در سال ۱۶ ق و جنگ نهاوند در سال ۲۱ ق و جنگ جسر در سال ۱۳ ق به وقوع پیوست.

۱۸۹۲. ۳ عظام‌الملک جوینی مؤلف کتاب تاریخ جهانگشا (تألیف: ۶۵۸ ش) در دوره هولاکوخان زندگی می‌کرد و در همین دوره بود که کار آخرین نظامیه در این شهر با فتح این شهر به پایان رسید و همچنین هولاکو، قدرت اسماعیلیان را با گشودن قلعه‌های مستحکم آنان از بین برد.

۱۸۹۳. ۲ در زمان حکومت بنی‌امیه، مناطق مختلف ایران تحت فرمان و نظارت والی عراق اداره می‌شد؛ البته در مواقعی نیز خلفای اموی در عزل و نصب حاکمان مناطق مهمی مانند خراسان و آذربایجان به‌طور مستقیم دخالت می‌کردند.

۱۸۹۴. ۴ در زمان شاه‌سلطان حسین صفوی، تعصبات مذهبی و فشار بر اقلیت‌های دینی افزایش یافت و اختلاف و درگیری میان مقام‌های کشوری (اهل قلم) و لشکری (اهل شمشیر) افزایش یافت.

بررسی عبارت‌های نادرست: ب مربوط به دوره شاه‌سلیمان **ج** مربوط به دوره شاه‌عباس دوم

۱۸۹۵. ۱ نگارگری و نقاشی جزء منابع غیرنوشتاری محسوب می‌شوند و در عصر ایلخانی، هنر نگارگری که تلفیقی از سنت‌های نقاشی ایرانی و چینی بود، جلوه‌گر شد.

۱۸۹۶. ۳ درگیری‌های پاپ‌ها و پادشاهان در اواخر قرون وسطا، استقلال و آزادی عمل بیشتری برای دولت‌شهرهای ایتالیایی به وجود آورد. این استقلال، موقعیتی را برای متفکران و دانشمندان این شهرها ایجاد کرد تا بتوانند تفکر و فرهنگ جدیدی را نشر دهند که کاملاً با اندیشه و فرهنگ حاکم بر قرون وسطا متفاوت بود.

تاریخ علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند. تعریف هر علمی، هدف آن علم را مشخص می‌کند؛ بنابراین، هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

ویژگی‌های تاریخ عبارتند از:

- ۱ دور از دسترس و غیرقابل مشاهده هستند و تنها با استفاده از شواهد و مدارک باید آن‌ها را شناخت.
- ۲ تکرارناپذیر و غیرقابل تجربه‌اند.
- ۳ مجزا و مستقل نیستند بلکه دارای رابطه علت و معلولی با یکدیگر نیز هستند.

انتخاب موضوع

تازه باشد / تکراری نباشد. / مفید باشد. / منابع کافی برای آن موجود باشد.

تدوین پرسش‌های تحقیق

هدف پژوهش را مشخص می‌کند. / مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شود.

شناسایی منابع

پس از شناسایی منابع و اسناد، بررسی و ارزیابی میزان اعتبار، دقت و صحت منابع و اسناد توسط پژوهشگر صورت می‌گیرد.

گردآوری و تنظیم اطلاعات

استخراج اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق و دسته‌بندی آن‌ها در این مرحله صورت می‌گیرد.

تعریف

پیشگامان گاه‌شماری در تنظیم و تدوین مردمان بین‌النهرین و مصریان باستان بودند اما گاه‌شماری چیست؟ به نظامی که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده است، گاه‌شماری می‌گویند. حالا با مهم‌ترین آن‌ها و ویژگی‌هایشان آشنا شوید.

۱ گاه‌شماری خورشیدی - قمری: در بین‌النهرین / تقسیم شدن سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه

۲ گاه‌شماری خورشیدی: در مصر / تقسیم شدن سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه

۳ گاه‌شماری خورشیدی - میلادی: در رم / گاه‌شماری چندان دقیقی نبود تا اینکه گاه‌شماری میلادی رایج شد.

۴ گاه‌شماری خورشیدی - قمری بابلی: در زمان هخامنشیان / ماه‌های آن براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام‌گذاری شده است. بارتی ترک یک سرزمین و اسکان در سرزمین دیگر

پیشینه: قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری است. در ایران باستان نیز از دوران هخامنشیان و ساسانیان سنگ‌نوشته‌هایی باقی مانده است که نشان از توجه ایرانیان به ثبت وقایع تاریخی دارد.

• تاریخ‌نگاری در جهان از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان با ظهور مورخ بزرگی به نام هرودت (پدر تاریخ) آغاز شد.

• در ایران دوره اسلامی تاریخ‌نگاری رواج چشمگیری پیدا کرده است و کتاب‌های تاریخی ارزشمندی توسط مورخان مسلمان نوشته شده است؛ مثل تاریخ بلعمی، طبری و...

• ویژگی‌های این تاریخ‌نگاری عبارتند از: ۱. عدم توجه به علل و نتایج وقایع ۲. تمرکز بر حوادث سیاسی ۳. عدم تمرکز بر مسائل اجتماعی ۴. وقایع‌نویسان، گاهی منشی‌های دربار بودند. ۵. دسترسی برخی از مورخان به مدارک دولتی

منابع را می‌توان یا به دست اول و دست دوم یا به غیرنوشتاری و نوشتاری تقسیم کرد.

منابع دست اول و دست دوم

منابع دست اول (اصلی) منابعی هستند که کمترین فاصله زمانی با حادثه را دارند و منابع دست دوم (فرعی) مدت‌ها پس از وقوع رویداد و با استفاده از منابع دست اول نوشته می‌شوند.

منابع غیرنوشتاری و نوشتاری

منابع غیرنوشتاری شامل بناها و محوطه‌های تاریخی، ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان و آثار شفاهی مانند خاطرات شفاهی، مثل‌ها، قصه‌ها، افسانه‌ها و... می‌شود اما آثار نوشتاری، منابع مکتوبی هستند که حجم گسترده‌ای از آن را در برمی‌گیرد. این منابع شامل کتاب‌های تاریخی، سفرنامه‌ها، آثار منظوم، کتاب‌های جغرافیایی، نوشته‌های ادبی، سیاست‌نامه و اندرزنامه‌ها و سایر نوشته‌ها مثل انساب و حتی سکه‌ها می‌شود.

۱ تاریخ‌نگاری نوین با گسترش مدارس جدید، تأسیس دانشگاه‌ها، رایج شدن آموزش تاریخ به‌عنوان یک رشته علمی، رشد کتبی و کیفی آموزش تاریخ، ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی در عصر قاجار و پهلوی زمینه برای پیدایش تاریخ‌نگاری نوین فراهم شد.

رویدادهای تأثیرگذار بر پیش‌مورخان

- ۱. نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر ۲. جنگ‌های جهانی اول، دوم و اشغال ایران ۳. کودتاهای ۱۲۹۹ و ۱۳۰۲ هـ ش ۴. جنبش ملی شدن نفت ۵. انقلاب اسلامی ۶ برخی از نمایندگان شاخص تاریخ‌نگاری جدید ایران

تفاوت تاریخ‌نگاری سنتی و نوین

سنتی: ۱. شرح زندگانی پادشاهان و تحولات مربوط به آن‌ها ۲. عدم توجه به زندگی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ۳. رواج روحیه تملق و چاپلوسی ۴. متکلف‌نویسی ۵. بی‌توجهی به نقد و سنجش اطلاعات

تعریف

به تمامی اشیاء، ابزار و بناهایی که ساخته دست بشر است و از گذشته‌های دور باقی مانده، آثار باستانی می‌گویند. باستان‌شناسی نیز علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها، مطالعه و بررسی می‌کند.

مراحل کار باستان‌شناسی عبارت است از:

- ۱. کشف و شناسایی
- ۲. کاوش و حفاری (یکی از مراحل حساس)
- ۳. استخراج و تنظیم اطلاعات

آشنایی کلی

به سرزمین‌هایی گفته می‌شود که میان دو رود دجله و فرات قرار داشتند که اکنون در کشور عراق قرار گرفته‌اند.

- ۱. یک نکته یادمان باشد و آن اینکه ۱. تولید مازاد بر نیاز منجر به ۲. افزایش جمعیت و این خود باعث ۳. شکل‌گیری روستاها و در نهایت ۴. پدیدآمدن نخستین شهرها شد.

تمدن‌های بین‌النهرین باستان

۱. **سومر:** شهرهای مهم: اور، اوروک، لاگاش و کیش / هر یک از این شهرها به همراه روستاهای اطراف دارای حکومت مستقلی به نام دولت - شهر بودند. / به خدایان متعدد اعتقاد داشتند. / صنعتگران سومری در سفالگری، ساخت ابزارها و جنگ‌افزارهای مفرغین مهارت داشتند. / خط میخی و زبان سومری بود. / افسانه گیل‌گمش مربوط به این تمدن است. / قسمت جنوبی بین‌النهرین بود.

آشنایی کلی

پس از شکل‌گیری تمدن سومر، تمدن مصر نیز ایجاد شد. رود نیل در شکل‌گیری تمدن مصر بسیار تأثیرگذار بود. وجود صحراهای گرم در شرق و غرب دریای مدیترانه در شمال و صخره‌های شمالی باعث شده بود این تمدن از تهاجم‌های خارجی حفظ شود اما در شمال شرقی از سمت شبه‌جزیره سینا نقطه ضعفی وجود داشت که فاتحان خارجی نیز از این طریق بر مصر غلبه یافتند.

سیاست و حکومت

• دوره‌های تاریخ باستان مصر به سه دست‌انگیزاتوری قدیم، میانه و جدید تقسیم می‌شود. لوح قدرت فرعون‌ها و ساخته شدن اهرام مصر مربوط به دوره قدیم و ظهور حضرت موسی و یوسف مربوط به دوره جدید است.